

* * zeleně označené texty jsou rozšiřující učivo, není tedy závazné v klasických hodinách dějepisu

1. Světové dějiny (1918–1945)

USPOŘÁDÁNÍ EVROPY PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

Versailleská mírová konference

- mírové smlouvy s poraženými státy (NĚM, RAK, MAĎ, BULH, TUR) podepsány v Paříži na konferenci, která probíhala od **18.1.1919** ve Versailles => **versailleský mírový systém**
- hlavní slovo měly **USA** (Thomas Woodrow Wilson), **VB** (David Lloyd George), **FR** (Georges Clemenceau), **IT a JAP** (= **rada pěti**), ale JAP do jednání nezasahovalo => jedná jen **rada čtyř**
- Rusko ani Německo nebyly přizvány
- W. Wilson prosadil vznik organizace, která by pro příště řešila spory států jen mírovou cestou => → **Společnost národů** (SN; funguje od 1920); USA se nestaly r. 1920 členy SN (vrátily se k politice izolacionismu)

Versailleská mírová smlouva (1919; s Německem)

- NĚM je viník války
- podmínky: vzdát se válečných zisků a vítězům postoupit rozsáhlá území => Polsko (Poznaňsko, Západní Prusko, Horní Slezsko, Baltské pobřeží); Gdaňsk se stal svobodným městem pod SN; Francie (Alsasko-Lotrinsko; uhelné doly Sársko); Sársko pod SN; ČSR (Hlučínsko); ztráta všech zámořských kolonií; Porýní bylo demilitarizované; Německo nesmí zbrojit, musí snížit stav armády na 100 tis. mužů a zrušit brannou povinnost; zaplatit **reparace** (náhrada válečných škod)

Saint-germainská smlouva (1919; s Rakouskem)

- uznání vzniku **nástupnických států**
- ztráty území: Itálie (Jižní Tyrolsko, Istrie a Terst)

Trianonská smlouva (1920; s Maďarskem)

- územní ztráty ve prospěch: ČSR (Slovensko, Podkarpatská Rus), Rumunsko (část Banátu, Sedmihradsko), Jugoslávie (Chorvatsko, Slavonsko a část Banátu)

Neuillyská smlouva (1919; s Bulharskem)

- územní ztráty ve prospěch Rumunska a Jugoslávie

Sevreská smlouva (1920; s Tureckem)

- rozpad Osmanské říše

- územní ztráty: VB (Palestina, Zajordánsko, Irák, Egypt, Kypr), Francie (Sýrie, Libanon), Itálie (Tripolisko)

- Řecko chtělo získat část Malé Asie, ale válku s Tureckem prohrálo

- nevstoupila v platnost

Vznik nástupnických států

- Rakousko, Maďarsko, Československo, Rumunsko, Polsko, Jugoslávie

- jejich vznik byl podmíněn právem národů na sebeurčení

a) Rakousko

- usilovalo o připojení k Německu, ale nesmělo; přejmenovalo se na **Německé Rakousko**

- r. 1934 kancléř **Engelbert Dollfuss** odstranil demokracii a zavedl diktaturu

b) Jugoslávie

- Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS)

- různé jazyky, náboženství a ekonomická vyspělost => vnitřní nesoudržnost

- král Alexandr I. provedl převrat a vládl jako diktátor

c) Rumunsko

- velmi zaostalé; připojení Besarábie => vyhrocené vztahy s Ruskem

d) Polsko

- bezpečnostní spojení s Francií; silné postavení armády ve společnosti

- u vzniku Polska stál maršál **Josef Pilsudski** (vládl jako diktátor)

e) Maďarsko

- prosadili se komunisté => → **Maďarská republika rad** (sovětský typ republiky; 1919), v čele **Béla Kun**; vpád na východní Slovensko a → **Slovenské republiky rad** => útok čs. a rum. armády => porážka komunismu a moc v Maďarsku převzal admirál **Miklos Horthy** (obnovil království, ale nepodpořil snahy Karla Habsburského o návrat na trůn)

- úsilí o získání bývalých území; tímto ohroženy ČSR, JUG A RUM => → **Malá Dohoda** (1920–1921; obranný spojenecký pakt)

ITÁLIE VE 20. LETECH

Fašistická strana

- Itálie v poválečné krizi <= nelze splnit sociální požadavky lidu

- Itálie nezískala všechna území, jež ji slíbili spojenci za pomoc ve válce => toho využili nacionalisté a vojáci a spojovali se v **bojové svazy (fasci di combattimento)**, které dohromady vytvořily **fašistickou stranu** v čele s **Benitem Mussolinim**
- Mussolini se postavil proti socialismu a komunismu (ale přejal jejich sociální hesla: osmihodinová pracovní doba, penze, mzdová minima, pozemková reforma)
- prosazoval expanzi (Dalmácie, Albánie)

Pochod na Řím

- ozbrojené jednotky fašistů = **černé košile**
- od r. 1922 pronikají fašisté do obecních samospráv a do vedení velkých měst
- r. **1922** fašistická strana v Neapoli rozhodla o **pochodu na Řím** a převzetí moci ve státě
- vláda i král ustoupili fašistům; král **Viktor Emanuel III.** jmenoval Mussoliniho premiérem

Fašistická vláda

- cíl fašistů = odstranění demokracie; → **Velká fašistická rada**, které se odpovídá vláda i parlament
- nový volební zákon zaručoval straně, jež překročí 25 % hlasů ve volbách, 2/3 poslaneckých křesel
- opoziční politici byli zastrašováni nebo vražděni a strany rušeny
- do r. 1928 plně převzala fašistická strana vládu v zemi

SOVĚTSKÉ RUSKO VE 20. LETECH

Boj o existenci státu

- **Vladimír Iljič Lenin** vytvořil dělnicko-rolnickou vládu s cílem vytvořit beztrždní společnost
- postupně kontrolu nad všemi státními orgány přejímá Komunistická strana a vytvořila **diktaturu proletariátu**
- bolševici měli moc pouze nad oblastmi kolem Moskvy a Petrohradu
- bolševická vláda vyvolala **občanskou válku** (odpor **bělogvardějské armády** = stoupenci monarchie); k vítězství bolševiků přispělo soupeření bělogvardějských generálů o moc a jejich snaha obnovit carský režim => odpor nejnižších vrstev
- Rusko musí čelit **intervenčním vojskům** (měla vyvrátit komunismus; FR, VB, USA)
- Japonci ze Sibíře vytvořili **Republiku Dálného východu**

Polsko-ruská válka (1919–1920)

- Rusko čelí vpádu Polska a jeho snaze ovládnout Pobaltí, Bělorusko a Ukrajinu => válka
- Polsko dobylo Kyjev, ale nakonec **Rudá armáda** porazila Polsko
- mírovou dohodu měl dojednat britský ministr zahraničí **G. N. Curzon** (navrhl vymezení vzájemných hranic – **Curzonova linie**), ale Rusko odmítlo => nové boje => porážka Ruska => Polsko získalo západní Bělorusko a západní Ukrajinu

Válečný komunismus

- vláda zavedla **válečný komunismus** (= podřízení veškerého života potřebám války) => zestátnování výrobních podniků, rolníci musí státu odvádět veškeré přebytky (jinak tresty) => rozmohl se černý obchod; zaveden **přídělový systém**
- válečný komunismus => nedostatek potravin => 1921 hladomor (5 mil. mrtvých) => rolnická povstání (krvavě potlačeno)

Leninovy reformy

- Lenin si uvědomil, že je nutná změna => zavedl **NEP** (Nová hospodářská politika)
- povoleno soukromé podnikání (velké podniky ale v rukou státu), obnoveno tržní hospodářství, rolníci smějí prodávat přebytky; zaveden plán **GOELRO** (elektrifikace Ruska) => zlepšení životních podmínek

Vznik SSSR

- sovětský typ vlády se rozšířil do všech bývalých carských zemí (mimo Pobaltí, Polsko a Finsko) => **30.12.1922** se sjednotily ve **Svaz sovětských socialistických republik (SSSR)**
- s postupující Leninovou nemocí vyvstala otázka nástupnictví
- prosadil se komisař pro národnosti **Josef Vissarionovič Stalin** (ovládl řízení strany); v opozici proti němu stál schopný a vzdělaný **Lev Davidovič Trockij** (byl Stalinem z Ruska vyhnán a později jej nechal zavraždit)

SSSR VE 30. LETECH

Vnitřní bezpečnostní politika

- veškerí odpůrci režimu byli odstraňováni; sloužily k tomu **čeky** (pro boj s kontrarevolucí) a **NKVD** (komisariát bezpečnostních a policejních složek)

- političtí odpůrci odstraněni do gulagů, nebo zabiti (Kameněv, Zinovjev, Bucharin, Kirov, Trockij), pronásledování církevních představitelů; k udržení a posílení moci využíval Stalin vykonstruované procesy s domnělými nepřáteli
- během 30. let provedl Stalin čistky v důstojnickém sboru Rudé armády (bude to citelné na počátku 2. sv. války)

Hospodářství

- Stalin zahájil znárodnování a pak industrializaci
- od rolníků se vykupovalo zboží za nízké ceny, což podlomilo zemědělství

Zemědělství

- **kolektivizace** zemědělství => tvorba **kolchozů** (zemědělská družstva) a **sovchozů** (státní statky) = **kulakům** (bohatí sedláci) byla odebrána půda
- odpůrci byli posláni do **gulagů** (pracovní tábory) => pokles zemědělské produkce => 1932–1933 hladomor (5 mil. mrtvých)

Plánované hospodářství

- prosazeno **plánované hospodářství** v tzv. pětiletých hospodářských plánech (**pětiletky**)
- především šlo o vybudování těžkého průmyslu
- v budování průmyslu se užívala levná pracovní síla zajatců z gulagů (nelidské podmínky)

EVROPSKÉ DEMOKRATICKÉ STÁTY

Velká Británie

- velké finanční vyčerpání po 1. sv. v.
- Irsko chce nezávislost; 1921 rozděleno Irsko na katolickou jižní část (britské dominium) a protestantské Severní Irsko; po občanské válce dosáhlo jižní Irsko plné nezávislosti r. **1937**
- politické strany: liberálové, konzervativci, **labouristická strana** (strana práce; prosazuje sociální požadavky)
- král **Edvard VIII.** chtěl sám ovlivňovat politiku a zasahoval do rozhodování vlády (sympatizoval s německým nacismem), ale musel se vzdát trůnu, protože se chtěl oženit s rozvedenou Američankou Wallis Simpsonovou; nastoupil jeho bratr **Jiří VI.**
- v průběhu hospodářské krize udělila VB svým dominiím (KAN, NZ, Jihoafrická unie a IRS) nezávislost

- před nacistickým Německem prosazovala VB (lord Neville Chamberlain) politiku **appeasementu** (politika ústupků vůči agresorovi)

Francie

- jako vítězná velmoc si v Evropě prosadila dominantní postavení
- obrovský dluh vůči USA (válečný úvěr) => zvyšování daní a snižování státních výdajů
- politický systém: velké množství politických stran => sestavit vládu bylo problematické (kompromisy, malá stabilita vlád)
- prosadila, že Německo musí zaplatit veškeré válečné škody => předseda vlády **Raymond Poincaré** nařídil r. **1923** okupaci průmyslově bohatého **Porúří** v Německu => obrovské finanční vyčerpání FR
- následující vlády R. Poincarého a **Eduarda Herriota** se orientovaly na překonání hospodářské a finanční krize a hrozbu ze strany fašistických hnutí (**Ohňové kříže**)
- vláda **Eduarda Daladiera** se orientovala po vzoru VB na politiku appeasementu vůči NĚM

Výmarská republika

- název pro Německo v období 1918–1933 dle města Výmar, kde Německo přijalo 1. demokratickou ústavu (oficiální název je ale **Německá říše**); **Fridrich Ebert** (1. prezident) a **Philipp Scheidemann** (kancléř)
- na konci války prošlo celé Německo vlnou revolucí (nedostatek jídla a odporem k válce) => pád císařství
- vláda musí čelit pokusu socialistů v čele s **Karlem Liebknechtem** svrhnout vládu a nastolit komunistický režim r. 1919 (potlačeno); **Bavorská republika rad**
- o další převrat se pokusili monarchisté r. 1920 v čele s **Wolfgangem Kappem**, ale marně (odpor lidu) = „**Kappův puč**“
- **Adolf Hitler** vytvořil NSDAP (ozbrojené složky SA – Sturmabteilung = úderný oddíl); r. **1923** se pokusil v Mnichově o puč, ale neuspěl (ve vězení napsal knihu **Mein Kampf**)
- díky hospodářské krizi a okupaci Porúří se propadla německá marka (inflace) => 1 americký dolar = 4,2 biliónů říšských marek
- řešení přinesla až vláda **Gustava Stresemanna**, který obnovil hospodářství pomocí amerických úvěrů
- prezidentem po smrti F. Eberta se stal **gen. Paul von Hindenburg**
- obrovská nezaměstnanost vyvolávala vlnu nespokojenosti; nacisté nabídli řešení krize, spojili to s obnovou velikosti Německa a požadovali vládu pevné ruky (na to lidé slyšeli)

- nacisté našli podporu na straně průmyslníků a finančníků (r. 1931 na sjezdu v lázních Harzburg vytvořili společně tzv. **harzburgskou frontu**)
- dochází k ozbrojeným potyčkám mezi stoupenci nacistů a komunisté
- 1932: dvoje parlamentní volby => dvojí vítězství nacistů => **30.1.1933 jmenoval Paul von Hindenburg Adolfa Hitlera říšským kancléřem**

NACISTICKÉ NĚMECKO

Nástup nacismu k moci

- Hitlerova vláda vzešla z demokratických voleb; jejím cílem bylo obnovit jednotu německého národa, odstranit nezaměstnanost a zajistit hospodářský vzestup
- nacisté chtěli získat absolutní vládu => 1933 nové demokratické volby => nacisté získali v říšském sněmu nadpoloviční většinu (díky předchozí likvidaci jiných stran)
- jediné nebezpečí představovali komunisté => únor 1933 vyhořela budova říšského sněmu (obvinění komunisté) => **zmocňovací zákon** => omezování demokratických svobod, svoboda tisku a shromažďování, probíhá zatýkání komunistů, SA provádí teror na obyvatelstvu
- vláda vládne bez parlamentu
- zlikvidovány veškeré odborové organizace a politické strany s výjimkou NSDAP
- po smrti prezidenta Hindenburga byl sloučen prezidentský a kancléřský úřad v rukou Adolfa Hitlera => **vůdce** => „**Jeden národ, jedna říše, jeden vůdce**“ (propaganda ministra **Josepha Goebbelse**)
- nacistické osobnosti: **Martin Bormann, Rudolf Hess**

Noc dlouhých nožů

- k utužení své moci i pro své expanzivní cíle potřeboval Hitler naprosto oddanou armádu
- SA představují pro Hitlera nebezpečí (velitel **Ernst Röhm**; 1 mil. mužů SA)
- **maršál Herman Göring** (velitel letectva a zakladatel gestapa) a **Heinrich Himmler** (říšský velitel SS = Schutzstaffel – Ochraný oddíl) připravili plán na likvidaci SA
- **30.6.1934** SS vyvraždily vedení SA (**noc dlouhých nožů**) => moc SA zlomena

Teror na obyvatelstvu

- opoziční politici, novináři, spisovatelé a kněží byli umisťováni do **koncentračních táborů**
- veškerá věda, kultura a umění, jež nebyly v souladu s politikou nacismu, byly likvidovány
- GESTAPO (tajná státní policie)

- nacisté pronásledovali **Židy** (obvinění z porážky Německa v 1. sv. v. a vnímání jako příčina hospodářské krize v Německu); byli rasově nevhodní (**antisemitismus**); v rámci **arizace** obyvatelstva byl zabavován židovský majetek; **pogromy**; Židé nesměli vykonávat některá povolání (např. lékaři)
- r. **1935** byly přijaty tzv. **norimberské zákony** => omezení práv Židů: Židé byli soustředěni do **ghett**; židovské děti nesmí chodit do veřejných škol
- **1938** proběhl největší protižidovský pogrom, **křišťálová noc** (dle střepů z oken vypálených židovských domů) => 20 000 Židů odvečeno do koncentračních táborů

Příprava na válku

- Hitler měl představu o tisícileté Německé říši; k tomu ale potřeboval nová území => expanzivní politika + silná armáda => rozsáhlé zbrojení => hospodářská konjunktura => pokles nezaměstnanosti
- u Němců to našlo podporu

BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA V EVROPĚ PŘED 2. SVĚTOVOU VÁLKOU

Francie

- Francie chtěla prosadit připojení levého břehu Rýna k FR, aby se tak vytvořila lépe hájitelná hranice s Německem; to odmítly USA a VB
- USA, VB a FR uzavřely dohodu o vojenské pomoci FR v případě napadení Německem (USA později smlouvu vypověděly)
- VB ale nechtěla podporovat snahy FR o evropskou hegemonii a spíše usilovala o rovnováhu sil v Evropě pro všechny velmoci
- FR trvala na tvrdých podmínkách pro NĚM (reparace)
- sovětské Rusko představovalo ideologickou hrozbu => intervenční vojska do Ruska, ale bez úspěchu => FR chtěla vytvořit bezpečnostní pás proti NĚM i RUS z Polska a Malé dohody

Rusko

- v době poválečné hospodářské krize nacházela komunistická ideologie odezvu v celé Evropě (západoevropská propaganda o brzkém pádu komunismu nebyla reálná)
- Lenin založil **Komunistickou internacionálu (Kominterna)**, která měla sdružovat všechny komunistické strany
- poválečná hospodářská krize přinutila mnohé evropské státy k obchodní spolupráci s Ruskem (obrovský, nenasycený trh)

- hospodářskou krizi řešila konference v **Janově** r. **1922**: Rusko očekávalo mezinárodní uznání a Německo snížení reparací, ale s oběma státy se jednalo v podřadném postavení => NĚM a RUS navázaly v nedalekém **Rapallu** diplomatické styky = **rapallská dohoda** => hospodářská spolupráce obou států (Německo si vytvořilo zbrojní továrny v Rusku a provádělo zde cvičení své armády)

Německo

- zásadní pro bezpečnost Evropy byl německo-francouzský vztah
- FR měla nejsilnější armádu v Evropě a usilovala o naprostou izolaci NĚM
- reparace představovaly pro NĚM neúnosnou zátěž (zabraňovaly hospodářskému růstu); NĚM usilovalo o snížení reparací (VB souhlasila, FR ne)
- r. **1925** na konferenci v **Locarnu** (Švýcarsko) NĚM a FR uzavřely tzv. **rýnský garanční pakt**, kterým NĚM uznalo nedotknutelnost belgických a francouzských hranic
- když nebylo NĚM schopno splácet reparace, zaútočila FR na průmyslové Porúří (1923)
- americký finančník **Charles Dawes** vypracoval plán na splácení reparací Německa tak, aby došlo k hospodářskému růstu = **Dawesův plán**; USA poskytly NĚM finanční úvěr
- finančník **Owen Young** navrhl snížení německých reparací tak, aby nebránili hospodářskému růstu NĚM = **Youngův plán**
- díky americkým úvěrům vzrostla německá ekonomika; NĚM se hospodářsky vyrovnalo FR
- během hospodářské krize v 30. letech přestalo NĚM platit reparace
- francouzský ministr zahraničí **Aristid Briand** usilovalo o spolupráci s Německem
- Briand spolu s americkým ministrem zahraničí **Frankem Kelloggem** prosadil r. **1928** plán o mírovém řešení sporů mezi státy (pacifismus – mírové hnutí) = **Briand-Kelloggův pakt**

Snaha o evropskou integraci

- nacionalismus ohrožoval stabilitu Evropy => objevují se snahy o federalizaci Evropy (Panevropská unie, Evropská federální unie)
- tuto myšlenku zastával Stresemann, Briand, Beneš

ZÁNIK EVROPSKÉ DEMOKRACIE

Pád kolektivní bezpečnosti

- Německo požadovalo dle zásady „stejná bezpečnost pro všechny“ znovuvyzbrojení své armády (VB a IT to podpořily)

- FR a SSSR se snažily vytvořit bezpečnostní systém pro střední, V a JV Evropu formou kolektivní smlouvy mezi ČSR, SSSR, POL, FIN, LIT, LOT, EST a NĚM („**východní Locarno**“); vypracovali to ministři zahraničí **Louis Barthou** (FR) a **Maxim M. Litvinov** (RUS)
- plán ztroskotal na neochotě NĚM ke kolektivní smlouvě (prosazuje dvoustranné smlouvy)
- po zavraždění Barthoua se stal ministrem zahraničí FR **Pierre Laval** (zastával politiku appeasementu)
- Sársko bylo pod kontrolou SN a r. 1935 zde proběhl plebiscit o možnosti jeho připojení buď k FR nebo NĚM (lid se rozhodl pro NĚM)

Politika appeasementu

- r. 1935 Německo obnovilo všeobecnou brannou povinnost (SN s tím nic neudělala)
- **1936** Hitler obsadil demilitarizované **Porýní** (SN s tím nic neudělala)
- 1935 zaútočil Mussolini na Habeš (Etiopie); tvrdý odpor Habešanů, ale přemohla je technická vyspělost IT => Habeš se stala součástí Itálie (SN s tím nic neudělala)
- SN se stala naprosto nefunkční organizací (neměla žádné sankce proti agresorům)

Španělská občanská válka (1936–1939)

- 1931 zrušeno ve Španělsku království a vyhlášena republika
- v čele stála socialistická vláda (oblíbená, ale rozpoltila společnost pozemkovou reformou a proticírkevní orientací)
- odpůrci vlády (nacionalisté, armáda) připravili ve španělském Maroku státní převrat
- republikánské armádě přicházeli na pomoc **interbrigadisté** (zahraniční vojáci)
- FR a SSSR stály na straně socialistické vlády
- NĚM a IT posílaly zbraně pučistům (podporovaly vytvoření fašistického státu)
- v čele povstání **gen. Francisco Franco**; padlo ½ mil. obyvatel během občanské války
- válka ukončena 1939 příchodem Francovy armády do Madridu a nastolením jeho diktatury
- symbolem války se stalo baskické město Guernica, které bylo vybombardována německým letectvem r. 1937 (první bombardování civilního obyvatelstva v takovém rozsahu)
- společné zájmy NĚM a IT vedly oba státy k uzavření dohody „**Osa Berlín – Řím**“ r. **1936** (vymezení sfér vlivu; NĚM mělo získat střední a východní Evropu a IT Středomoří)

Rakousko

- Německo usilovalo o připojení Rakouska; Rakousko ale spojení nechtělo

- pod nátlakem Německa muselo Rakousko dovolit rakouským nacistům vstup do vlády (jejich hlavní představitel **Artur Seyss-Inquart**; měli dopomoci ke spojení RAK a NĚM)
- kancléř **Kurt Schuschnigg** navrhl referendum v otázce spojení s NĚM
- Hitler věděl, že by referendum dopadlo v jeho neprospěch a v březnu **1938** vojensky obsadil RAK a připojil ho k Německu = „**anšlus**“ (= obsazení Rakouska Německem)
- Německo se přejmenovalo na **Velkoněmeckou říši**

ZÁMOŘSKÉ VELMOCI V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Japonsko

- sílí politicky i hospodářsky od rusko-japonské války; ovládlo Koreu, vliv v Mandžusku a během 1. sv. v. ovládlo německé Tichomoří; po VŘSR ovlivňovalo ruský Dálný Východ
- Japonsko bylo konkurencí USA => nutné dokončit přerozdělení sfér vlivu ve světě => **1921–1922** konference ve **Washingtonu** => Japonsko se muselo vzdát vlivu v Číně a Dálném Východě, za to si smělo podržet vliv v Mandžusku a německé Tichomoří
- nová smlouva doplnila versailleský systém => **versaillesko-washingtonský mírový systém**
- s vládou císaře **Hirohity** byla zahájena expanzivní zahraniční politika
- ministr zahraničí **gen. Tanaka Giichi** vydal tzv. **Tanakovo memorandum**, v němž hovořil o nutnosti dobýt Čínu a zničit USA
- **1931** vojenský útok na Mandžusko a nastolení loutkové vlády (SN pouze formálně útok odsoudila)
- Japonsko chtělo revizi washingtonské smlouvy => vystoupilo ze SN
- 1936 uzavřelo s Německem **Pakt proti kominterně** (namířeno proti SSSR)
- 1937 se připojilo JAP => **Osa Berlín – Řím – Tokio**
- 1937 válka s Čínou (skončila 1945)

USA

- zbohatly na 1. sv. v. (<= zbrojní zakázky z Evropy a evropské finanční úvěry)
- ve 20. letech se americká výroba přeorientovala ze zahraničního trhu na domácí trh: spotřební zboží (elektrotechnika a auta) => → **konzumní společnost**
- o moc se dělí levicovější **demokraté** a pravicoví **republikáni**
- republikáni, kteří byli u moci v letech 1920–1932 prosadili teorii **stoprocentní americké Ameriky** (namířeno proti přistěhovalcům, kteří tak byli diskriminováni); přistěhovalci byli obviňováni z ničení amerického stylu života (obvinění z šíření komunismu); proti přistěhovalcům působil **Ku-klux-klan**

- ve 20. letech byla zakázána výroba a prodej alkoholu (**prohibice**) => černý obchod a vliv gangů (**Al Capone**)
- **černý čtvrtek 24. října 1929** = **krach newyorské burzy** a počátek velké hospodářské krize
- 1932 se prezidentem stal **Franklin Delano Roosevelt**; vytvořil program k překonání krize = **New Deal** (Nový úděl) – založen na státních zásadách do hospodářství (stát řídí banky, reguluje výrobu) => nezaměstnanost snižoval veřejnými pracemi a státními zakázkami (stavby silnic a přehrad, zalesňování); sice hospodářskou krizi nevyřešil, ale odvrátil sociální a politickou krizi v USA

HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ SVĚTA V LETECH 1918–1939

20. léta

- poválečná hospodářská krize z nadvýroby do r. 1924
- bylo nutné najít nové trhy (hl. SSSR) a produkovat moderní zboží (elektrotechnika, auta)
- rozvoj automobilismu (v USA)
- **pásová výroba** (zavedl Henry Ford)
- růst zaměstnanosti a spotřeby

Hospodářská krize

- krach na newyorské burze 24.10.1929 způsobil světovou hospodářskou krizi
- ve světě 30 mil. nezaměstnaných => růst politického radikalismu (fašismu, nacismus a komunismu, které slibovaly pevný řád)
- příčiny krize: nadhodnocení akcií amerických firem (majetek nebyl krytý zlatem a firmy neměly dostatečný kapitál); lidé se snažili vybrat úspory z bank, ale ty nedisponovaly kapitálem => krach bank => pokles výroby => rozvrácení ekonomik založených na exportu (ČSR)
- dopady krize: radikalizace společnosti, sebevraždy, kriminalita, zbídačení střední a nízké vrstvy společnosti
- řešení krize: zásah státu do hospodářství nebo vše ponechat volnému trhu
- Německo zavedlo řízené hospodářství
- předválečné zbrojení v 1/2 30. let v mnoha státech vyřešilo krizi
- **švédská cesta z krize**: státní zakázky, sociální politika (podpory), „utahování opasků“

SPOLEČENSKÝ VÝVOJ V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Technika

- elektřina, žárovky, elektrospotřebiče

- rozvoj telekomunikace (rozhlasové přijímače, zvukový film)
- masové užívání automobilů (=> těžba ropy; => rozvoj chemického průmyslu)
- rozvoj letectví
- významné objevy (výroba benzínu, umělý kaučuk, televize, barevná fotografie)
- růst životní úrovně lidí

Kultura

- spisovatelé (Franz Kafka, G. Apollinaire, E. M. Remarque, E. Hemingway)
- hudební skladatelé (B. Bartók, S. Prokofjev, D. Šostakovič)
- malíři (P. Picasso, S. Dalí)
- filmoví tvůrci (Ch. Chaplin)
- avantgardní umění (tvůrčí svoboda; dadaismus, surrealismus, futurismus, kubismus)

VYPUKNUTÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Předvečer války

- Německo požaduje na Polsku možnost výstavby dálnice do Východního Pruska
- v březnu 1939 musela Litva postoupit Německu přístav Klaipeda (Memel), o který NĚM přišlo po 1. sv. v.
- v dubnu 1939 obsadila Itálie Albánii a připojila si ji k sobě
- VB a FR nechtěly dát bezpečnostní záruky (vojenská pomoc) Polsku, aby si nezavřely cestu k Německu kvůli případným dohodám
- **23.8.1939** uzavřely NĚM a SSSR **pakt o neútočení**, který podepsali ministři zahraničí NĚM **Joachim von Ribbentrop** a SSSR **Vjačeslav Michajlovič Molotov**; smlouva zahrnovala i hospodářskou spolupráci (dovoz sovětského nerostného bohatství do Německa); došlo k rozdělení sfér zájmů => NĚM mělo získat západní Polsko a Litvu, SSSR měl dostat LOT, EST, FIN, východní POL, Besarábii

Záminka k rozpoutání války

- **1.9.1939** zaútočilo Německo na Polsko (záminka: němečtí vojáci převlečení za Poláky napadli německou vysílací stanici v Gliwici)
- Poláci se statečně bránili 14 dní, ale proti německé technické i početní přesile neměli šanci
- vláda i prezident prchli do FR; **1.9.1939 = počátek 2. světové války**
- **17.9.1939** SSSR zaútočil na Polsko a obsadil východní POL a západní UKR a BĚL

- SSSR přinutil Pobaltské státy, aby se staly jeho součástí a Rumunsko přiměl k postoupení Besarábie a severní Bukoviny
- z německé části Polska byl vytvořen **Generální gouvernement** => vysídlování či germanizace Poláků; Židé byli koncentrováni do ghett a odváženi do vyhlazovacích táborů

Zimní válka

- v listopadu 1939 SSSR zaútočil na Finsko => **zimní válka (1939–1940)**
- Finové se dobře bránili + morální i materiální pomoc v zahraničí
- obrovské ztráty SSSR, minimální ztráty Finska
- v březnu podepsán mír => SSSR získal **Karelskou šíji**

Boje v letech 1939–1940

- **3.9.1939** vyhlásily FR a VB Německu válku; FR se však bála na NĚM zaútočit (nechtěla překročit svou obrannou linii = **Maginotovu linii**) = tzv. **podivná válka** (až do jara 1940)
- NĚM si potřebuje zajistit přísun železné rudy z neutrálního Švédska => jaro 1940 obsadí Dánsko (vzdalo se bez boje) a Norsko (postup Němců v Norsku usnadnili nacističtí kolaboranti v čele s **Vidkunem Quislingem**, který stanul v čele kolaborantské vlády)

Vpád do západní Evropy

- v květnu 1940 stanul v čele vlády VB **Winston Churchill** (zastávce porážky Německa)
- květen 1940 vpád Německa do NIZ, BELG, LUC => otevřena cesta do FR
- armáda FR nebyla schopna ani se spojenci čelit Německu a byla zatlačena k La Manche
- sever FR okupován Německem; ve střední a JV FR byl ponechána francouzská správa v čele s kolaborantskou vládou **maršála Philippa Pétaina** (vláda ve Vichy)
- fr. důstojníci prchli ze země a v čele s **gen. Charlesem de Gaullem** organizovali vojenské jednotky určené k odboji (v koloniích FR)
- od srpna do října 1940 probíhala **letecká bitva o VB** (intenzivní bombardování britských měst a civilního obyvatelstva), kterou NĚM prohrálo; pak už nikdy VB nebyla napadena

Vpád do jižní a jihovýchodní Evropy

- v říjnu 1940 napadla IT Řecko, ale byla poražena
- na přání Hitlera měla IT dobyt Suez a Středozemí => italský útok do Egypta byl neúspěšný
=> Hitler poslal svou armádu v čele s **gen. Erwinem Rommelem** („liška pouště“)

- duben 1941 IT a NĚM porazily Řecko a Jugoslávii (rozdělena mezi NĚM, IT, BULH a MAĎ, z Chorvatska se stal fašistický stát)
- všechny státy sympatizující a pomáhající Německu se označují jako jeho **satelity**

VÁLEČNÉ UDÁLOSTI V LETECH 1941–1945

Britsko-americká spolupráce

- USA vystoupily z politiky izolacionismu a podporovaly vojenské úsilí VB
- prezident Roosevelt přijal **zákon o půjčce a pronájmu**, kterým mohl komukoliv pronajmout či půjčit vojenský materiál, pokud to sloužilo k obraně USA
- v srpnu 1941 se Roosevelt a Churchill setkali na schůzce v **New Foundlandu**, kde podepsali tzv. **Atlantickou chartu** (prohlašovala: okupovaným zemím musí být navraceno jejich území, každá země má právo určit si vládu a nacismus musí být poražen); USA a VB se zavázaly pomáhat SSSR; k chartě se v lednu 1942 připojilo dalších 26 států

Válka v Tichomoří

- aby Japonsko nemuselo válčit s USA a SSSR současně, podepsalo s SSSR v září 1940 pakt o neútočení
- Japonsko chtělo zbavit USA vlivu v Tichomoří => útok na americkou základnu **Pearl Harbor** na Havajských ostrovech **7.12.1941** => USA musely vstoupit do války
- Japonsko dobylo celou JV Asii => získalo přístup k obrovskému nerostnému bohatství
- v červnu 1942 byli Japonci rozdraceni v námořní bitvě u ostrova **Midway** Američany

Holocaust

- Německo vedlo rasovou politiku namířenou proti Romům, Slovanům a Židům
- jejich diskriminační počínání opravňovaly **norimberské zákony**
- Němci Židy soustředili do ghatt (Varšava, Lodž, Lvov; kruté podmínky)
- r. 1941 **Reinhard Heydrich** přišel s plánem vyhlazení Židů; „**konečné řešení židovské otázky**“ (systematické vyvražďování Židů); transporty Židů do koncentračních táborů, kde byli nasazeni na těžké práce, ale většina přímo poslána do plynových komor (6 mil. Židů zemřelo); antisemitistický přístup měly i mnohé satelity Německa

Útok na SSSR

- **Operace Barbarossa** = plán útok na SSSR; sovětské území se mělo stát novým „životním prostorem“ Němců (Lebensraum)

- **22.6.1941** Němci s jednotkami satelitních spojenců zaútočili na SSSR ve 3 směrech (Leningrad, Moskva, Ukrajina)
- rychlé dobytí Pobaltí, Běloruska, západní Ukrajiny, Krymu a obklíčení Leningradu (**leningradská blokáda** = neúspěšné obléhání Leningradu 1941–1944; cesta přes Ladožské jezero)
- Moskvu hájil **gen. Georgij Konstantinovič Žukov**; německé síly se na konci r. 1941 vyčerpaly a Moskva nebyla dobytá; taktika bleskové války se zhroutila

Zlom ve válce

- německá armáda směřující na Ukrajinu se rozdělila ($\frac{1}{2}$ šla na Kavkaz – ropná pole – a $\frac{1}{2}$ na Stalingrad) => **bitva u Stalingradu** (listopad **1942**–únor **1943**) => gen. Žukov porazil německého **maršála Fridricha Pauluse** = zlom ve vedení války ve prospěch západních spojenců
- Němci se chtěli Rusům pomstít v **bitvě u Kurska** v létě **1943**, kde byla svedena největší tanková bitva 2. sv. v. => porážka Němců => jsou vytlačeni o 500–1300 km zpět
- E. Rommel pronikl do Egypta a chtěl dobýt Suez; proti němu nasazen britský **gen. Bernard Montgomery**, který porazil Rommela v **bitvě u El Alameinu** v **říjnu 1942** => ústup NĚM a IT do Tuniska => v Tunisku je porazil americký **gen. Dwight Eisenhower** v **květnu 1943**
- schůzka Roosevelta a Churchilla v **Casablance** v **lednu 1943**: rozhodlo se o vylodění anglo-amerických vojsk na Sicílii s tím, že tak lze rychleji osvobodit střední Evropu než ze SSSR
- **invaze na Sicílii** byla v červenci **1943** úspěšná; armáda svrhla Mussoliniho režim; premiérem se stal **maršál Pietro Badoglio**; Němci osvobodili Mussoliniho a postavili ho do čela vlády v severní Itálii (**republika Salò**)

Cesta k ukončení války

- spojení USA, VB a SSSR za války = **Velká trojka**
- zástupci se setkali na konferenci v **Teheránu** na **podzim 1943** => rozhodnuto o otevření západní fronty, SSSR mělo zůstat východní Polsko a Polsko mělo být odškodněno německým územím; SSSR se zavázal vést válku s Japonskem po ukončení války v Evropě
- **6.6.1944** vylodění spojenců v **Normandii** pod vedením **gen. Eisenhowera** s cílem se dostat do Německa přes Porúří
- beznadějnost Německa na šanci na úspěch vedla německou generalitu k myšlence odstranit Hitlera => několik pokusů o jeho zabití, ale bez úspěchů
- srpen 1944 protifašistické povstání v Paříži => úspěch => premiérem se stal **Ch. de Gaulle**

- srpen 1944 protifašistické povstání ve Varšavě => neúspěch => 200 tis. mrtvých Poláků a zničení Varšavy
- partyzánská armáda **maršála Josipa Broze Tita** v září 1944 osvobodila Bělehrad a dokončila osvobození Jugoslávie
- Řecko bylo osvobozeno zčásti řeckou partyzánskou armádou (měli na ni vliv komunisté) => nelíbí se to Britům => část Řecka osvobodila VB (aby si na něho získala poválečný vliv)
- v **prosinci 1944** zaútočili Němci proti spojencům v **Ardenách**, čímž zpomalili spojenecký postup
- zástupci Velké trojky se setkali na další konferenci v **únoru 1945 na Jaltě** => výsledky: SSSR bude muset bojovat s Japonskem; SSSR získá jižní Sachalin a Kurily; Německo bude zachováno jako 1 stát, ale vnitřně rozděleno na 4 okupační zóny (SSSR, VB, FR, USA); spojenci budou muset pomoci osvobozeným státům k politickému a hospodářskému rozvoji
- na jaře 1945 osvobodili spojenci severní Itálii (Mussolini popraven)
- Berlín byl obležen spojeneckými vojsky v **dubnu 1945** => **30.4.1945** spáchal A. Hitler sebevraždu se svou manželkou **Evou Braunovou**
- Hitlerovým nástupcem se stal **velkoadmirál Karl Dönitz**; snažil se uzavřít se spojenci mír, ale ti jej přinutili podepsat kapitulaci 7.5.1945 v Remeši a **8.5.1945 v Berlíně**
- **bezpodmínečnou kapitulací Německa byla v Evropě ukončena 2. světová válka**
- v dubnu 1945 zahájily USA boje s Japonskem s cílem porazit Japonsko; japonská obrana byla silná (sebevražedné útoky **kamikadze**)
- 8.8.1945 vstoupil SSSR do války s Japonskem
- USA chtěly zabránit vysokým ztrátám na životech => provedly atomové útoky na Japonsko: **6.8.1945 na Hirošimu** a **9.8. na Nagasaki**
- **2.9.1945** podepsalo Japonsko bezpodmínečnou kapitulaci

Důsledky války

- více než 60 mil. mrtvých
- 2 supervelmoci: USA a SSSR => soupeření (bipolární svět; studená válka)
- posílení levicového smýšlení
- impulz k rozpadu koloniálních impérií
- odsun německého obyvatelstva (11,5 mil.)

2. České dějiny (1918–1945)

VZNIK ČESKOSLOVENSKA

Předpoklady

- a) prohra R-U ve válce
- b) odpor Čechů k válce za zájmy R-U => dezerce, povstání vojáků
- c) vzor z ruských revolucí
- d) špatná ekonomická situace R-U
- e) 14 bodů prezidenta Wilsona
- f) protihabsburské tendence

Zahraniční odboj

- **Tomáš Garrigue Masaryk**: vytvořil projekt samostatného Československého státu; TGM založil tajnou organizaci **Maffie**; navazoval kontakty s krajany v USA a VB (poskytovali mu finance)
- **Edvard Beneš** emigroval do Paříže
- **Milan Rastislav Štefánik** využíval svých četných společenských kontaktů
- **6.1.1918** vydána **Tříkrálová deklarace**, která spojila domácí a zahraniční odboj

Česká národní rada

- řídila zahraniční odboj za 1. sv. v.
- členové: **Tomáš Garrigue Masaryk**, **Edvard Beneš** a **Milan Rastislav Štefánik**
- prohlásila se prozatímní československou vládou
- dohodli se s **Národním výborem** (řídil domácí odboj; v čele Karel Kramář) na vzniku ČSR

Československé legie

- dodaly váhu československému protirakouskému odboji
- z čs. zajatců => **ruské, francouzské a italské legie**
- ruské legie ovládly transsibiřskou magistrálu

Domácí odboj

- **Karel Kramář** vytvořil myšlenku Českého carství jako součást slovanské říše pod nadvládou Ruska; tato idea zničena po ruských revolucích
- za protirakouský odboj byl Kramář odsouzen k trestu smrti (amnestován císařem Karlem I.)

- většina českých poslanců zachovala loajalitu vůči říši, ale vytvořili **Český svaz**, který za loajalitu požadoval větší autonomii pro české země

Národní výbor

- řídí domácí odboj
- květen 1917 → **Manifest českých spisovatelů** (autor: Jaroslav Kvapil) = určený pro české poslance, aby změnili svůj postoj loajality a tvrdě prosazovali české zájmy
- Antonín Švehla (stál v čele Obilného ústavu) odmítl vyvážet potraviny do Rakouska

Vyhlášení ČSR

- **14.10.1918** vyhlásili socialisté stávkou a také i samostatnost ČSR => ale fiasko
- **14.10.1918** v Paříži ustanovena čs. vláda
- **18.10.1918** vyhlášena **Washingtonská deklarace**, která prohlašovala nezávislost čs. národa (Čs. stát bude demokratickou republikou)
- **26.–31.10.1918** se v Ženevě sešli zástupci zahraničního a domácího odboje, kde projednávali existenci samostatného Čs. státu
- **28.10.1918** vyhlásili „mužové října“ (**Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup, Vavro Šrobár**) nezávislost ČSR
- Slovenská národní rada se vyslovila pro společný stát **30.10.1918** v Turčianském Svätém Martině tzv. **Martinskou deklarací**
- **Podkarpatská Rus** měla autonomní postavení (sněm, guvernér)
- spojení se Slováky bylo důležité kvůli tomu, že v českých zemích žilo 3,1 mil. Němců => vytvořen uměle národ **Čechoslováků** (8,7 mil.) => v budoucnu z toho budou problémy
- Němci ani Maďaři vznik ČSR neuznali; Němci vytvořili pohraniční provincie, jež připojili k Německu => vojenský zásah proti Němcům i Maďarům => stát sjednocen
- 1. prezident = **T. G. M.**; 1. předseda vlády = **Karel Kramář**
- vláda: **ministr zahraničí E. Beneš**, ministr války M. R. Štefánik, **ministr financí Alois Rašín** (r. 1923 na něj spáchán atentát)

ČESKOSLOVENSKO – VNITŘNÍ POLITIKA

Politický systém

- ústava 1920 (rozsáhlá občanská práva)
- pluralitní systém mnoha politických stran; poslanci často hlasují dle přání vedení strany

- mnoho politických stran => problém se složením vlády => často nutné koalice a kompromisy
=> 18 vlád (předsedové vlád: Karel Kramář, Vlastimil Tusar, Antonín Švehla, František Udržal, Jan Malypetr, Milan Hodža, Edvard Beneš, Jan Syrový)

- silná pozice TGM, který zasahoval do politiky (jeho poradní sbor = **skupina Hradu**)

a) pravicové strany

- **Agrární strana** (zastupuje zemědělce a venkov; nejsilnější; **Antonín Švehla, Milan Hodža, Rudolf Beran**)

- **Strana lidová** (katolická strana; **Jan Šrámek**)

- **Národně demokratická strana** (zastupuje průmyslníky a finančníky; **Alois Rašín, Karel Kramář**)

b) levicové strany

- **Národně socialistická strana** (vychází z ideálů T. G. M.; **Václav Klobáček, Edvard Beneš**)

- **Sociálně demokratická strana** (sociální zákonodárství, prosadila osmihodinovou pracovní dobu; **Vlastimil Tusar**)

- **Komunistická strana** (→ 1921; odštěpila se ze sociálně demokratické strany; **Klement Gottwald**)

Reformy

a) **pozemková reforma**

- kdo vlastnil více než 250 ha půdy, musel je prodat státu; stát ji levně prodával rolníkům => půda se dostala do držení rolnictva; bohatí majitelé byli odstraněni z hospodářského života (hlavně maďarští a němečtí velkostatkáři)

b) **měnová reforma**

- po válce 1 K rakouská = 1 K československá; hodnota rakouské měny upadá => nutnost reformy => 6 K rakouských = 1 K československá

- pro ČSR byl důležitým platidlem v zahraničním obchodě cukr („bílé zlato ČSR“)

c) **nostrifikace podniků**

- zahraniční akciové společnosti působící na území ČSR musí mít své sídlo v ČSR

Snahy Slovenska o autonomii

- nejsilnější politická strana na Slovensku = **Slovenská ľudová strana** (v čele **Andrej Hlinka**; katolická strana)

- Slováci odmítali **čechoslovakismus** + protimaďarská orientace

- Slovensko bylo hospodářsky, kulturně a politicky zaostalé oproti českým zemím

- Češi po vzniku ČSR zaujali na Slovensku pozice úředníků, učitelů, lékařů (mezi Slováky nejsou), ale po 10 letech už z řad Slováků byli, ale místa již byla obsazena = předmět nenávisti k Čechům

- **Tukova aféra**; neshody mezi Čechy a Slováky chtělo využít Maďarsko k rozpadu ČSR => maďarská vláda měla uvnitř SLS agenta **Vojtěcha Tuku**; aféra se provalila a Tuka odsouzen do vězení za vlastizradu

Politika německých stran

- v 1/2 20. let se některé německé politické strany postavily státotvorně k ČSR a zaujaly místa ve vládě

- **Sudetoněmecká vlastenecká fronta** spolupracovala s německými nacisty a měla Německu posloužit k rozbití ČSR (využívala hospodářské krize, nacionalismu Sudetských Němců a nenávisti Slováků k Čechům)

- strana se přejmenovala na **Sudetoněmeckou stranu** (v čele Konrád Henlein); snaha o autonomii Sudet

Boj o československou demokracii

- levicová část Sociálně demokratické strany přijala 21 podmínek komunistické internacionály a obsadila Lidový dům v Praze; soud však přikl. Lidový dům sociální demokracii; r. 1921 → **KSČ**

- světová hospodářská krize v 30. letech => růst pravicového a levicového radikalismu (**Národní obec fašistická**; neměla moc velký ohlas)

- zvětšují se německé a slovenské autonomistické snahy; komunisté vedou protistátní politiku
- ohrožování čs. demokracie => vláda vydává opatření proti činnosti některých politických stran, vydává zatykače na některé politické činitele

- 1935 odstupuje TGM z prezidentské funkce (zvolen 4x) a za nástupce navrhl Edvarda Beneše; proti němu stál prof. Bohumil Němec, ale den před volbami kandidaturu stáhnul

Vnitřní krize v ČSR

- národnostní menšiny měly rozsáhlá práva

- vláda stále ustupovala sudetoněmeckým požadavkům

- Henlein měl na Hitlerův pokyn klást čs. vládě nepřijatelné požadavky => na sjezdu SDP v Karlových Varech 1938 Henlein přednesl **karlovarské požadavky** (samospráva Sudet, náhrada škod Němcům po 1918, v Sudetech jen němečtí zaměstnanci)

- vzrůstají potyčky mezi Čechy a Němci
- Německo se vyjádřilo tak, že pomůže sudetským Němcům => mobilizace čs. armády
- VB a FR požadovalo, aby vztah mezi Čechy a Němci v ČSR posoudil zvláštní zmocněnec => **lord Runciman** => dospěl k závěru, že soužití Čechů a Němců v ČSR je nemožné
- v září 1938 se SDP pokusila o převrat => zásah čs. armády, zákaz SDP a zatykač na Henleina (prchl do NĚM)
- čs. veřejnost požadovala obrannou politiku => vláda Milana Hodži podala demisi a sestavena vláda **gen. Jana Syrového** => mobilizace X Mnichovský diktát

Druhá Československá republika (1.10.1938 – 14.3.1939)

- **1.10.1938** obsazování Sudet německou armádou
  - **5.10.1938** abdikuje **Edvard Beneš** a prezidentem zvolen **Emil Hácha**
  - **6.10.1938** vyhlásila SLS autonomii Slovenska a předsedou slovenské vlády se stal **Jozef Tiso**
- => → **Česko-Slovensko**

- politické strany na Slovensku byly zakázány (kromě SLS)

- v ČSR se všechny politické strany sloučily v **Stranu národní jednoty**, sociální demokracie se přeměnila v **Národní stranu práce** a činnost KSČ byla zakázána

- Německo chtělo využít vnitřních rozporů v ČSR k jeho rozpadu
- slovenští radikálové chtěli vytvořit s německou pomocí samostatný stát => vláda nařídila vojenský zásah na Slovensku => Tiso jednal s Hitlerem a přistoupil na vznik nezávislého státu pod ochranou Německa => **Slovenský štát (14.3.1939)**
- ze zbytku ČSR se stal Protektorát Böhmen und Mähren (**16.3.1939**)

ČESKOSLOVENSKO – ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Versailleská mírová smlouva

- Edvard Beneš přednesl na konferenci požadavky o následujících požadavcích na podobu nového státu: Lužice, koridor mezi MAŘ a RAK do JUG (ale odmítnuto a přiznáno: **Slovensko, Podkarpatská Rus, z Německa Hlučínsko, z Rakouska Valticko a Vitorazsko**)

- ČSR muselo zaplatit 17 mld. korun (náklady na čs. legie, poplatek za osvobození a R-U státní dluh)

Malá dohoda

- maďarské snahy o získání původního uherského území a snahy Karla Habsburského o získání uherské královské koruny ohrožovaly JUG, RUM a ČSR => státy uzavřely spojení **Malá dohoda** (1920–1921)
- cíle: zabránit restauraci Habsburků, zabránit maďarské expanzi
- Beneš chtěl, aby součástí Malé dohody bylo i Polsko, ale kvůli sporu o Těšínsko to nešlo
- snahy ČSR o federalizaci střední Evropy v čele s nejvyspělejší ČSR (podobné snahy i Polsko)

Spor o Těšínsko

- spor ČSR a POL o **Těšínsko** => **1919 sedmidenní válka**
- Těšínsko bylo českým územím s polským obyvatelstvem, uhelné bohatství
- vítězství ČSR, ale dle mezinárodní dohody bylo území rozděleno mezi oba státy (i Těšín)

Bezpečnostní politika

- ČSR byl malý stát a potřeboval mezinárodní záruky na ochranu
- zpočátku nechťelo ČSR vojenské spojení s FR (naopak FR chtěla <= chce zapojit ČSR do své protiněmecké politiky); ČSR usiluje o dobré vztahy s Německem (<= NĚM je nejdůležitější obchodní partner)
- snahy ČSR o vytvoření různých středoevropských a východoevropských uskupení států pro vzájemnou obranu neuspěla; nakonec ČSR podepsala r. 1926 spojení s FR

Ohrožení bezpečnosti ČSR

- hospodářská krize znemožňovala ČSR vytvoření středoevropského bezpečnostního spolku
- Malá dohoda nefungovala
- krize naopak pomohla hospodářskému růstu Německa, které postupně získalo spojence v Rumunsku, Polsku a Maďarsku, díky nimž chtělo oslabit ČSR
- ČSR podepsala v letech **1934–1935** vojenské spojení s FR a SSSR, kde byla zaručena bezpečnost ČSR, ale pokud na pomoc půjde jak FR, tak i SSSR

Mnichovská dohoda

- Německo od nástupu Hitlera k moci nemělo zájem o dobré vztahy s ČSR; Němci v ČSR viděli budoucí hospodářské jádro Německé říše

- úsilí o mezinárodní izolaci ČSR; Německo k tomu využilo nepokoje mezi Čechy a Němci v Sudetech a špatné vztahy POL a MAĎ k ČSR
- západní spojenci (VB a FR) nechtěli vojensky pomoci ČSR, a tak se musela ČSR spoléhat na svou armádu (silná; pohraniční pevnosti; odhodlání bojovat) => mobilizace
- v **květnu 1938** připravil Hitler plán **Fall Grün** s cílem vojenského útoku na ČSR; čs. mobilizace Německo odradila
- Hitler řekl FR a VB, že pokud dostane Sudety, nechá být ČSR => obě velmoci souhlasí
- postupně Hitler požaduje splnění územních požadavků Polska a Maďarska (VB i FR souhlasí)
- Hitler v září 1938 vyzval Sudetské Němce k povstání proti čs. vládě => další čs. mobilizace armády
- v září se Hitler rozhodl definitivně vyřešit otázku Sudet; požádal Benita Mussoliniho, aby svolal do Mnichova schůzku velmocí NĚM (A. Hitler), IT (B. Mussolini), FR (Edouard Daladier) a VB (Arthur Neville Chamberlain)
- **29.9.1938** bylo Mnichovskou dohodou území Sudet přičleněno k Německu a Těšínsko k Polsku
- čeští politici k jednání nebyli přizváni = „**Jednání o nás, bez nás**“
- důsledek Mnichovské dohody pro ČSR: ztráta 1/3 území, ztráta obyvatelstva, ztráta průmyslu, železnic

Rozpad ČSR

- maďarské územní požadavky byly splněny tzv. **vídeňskou arbitráží v listopadu 1938** => Maďarsko získalo jižní a východní Slovensko a jižní část Podkarpatské Rusi
- Hitler využil k rozpadu ČSR slovenských snah o samostatnost => pozval do Berlína Jozefa Tisa a dal mu ultimátum: buď se Slovensko osamostatní, nebo Německo nebude bránit Polsku a Maďarsku v tom, aby si Slovensko rozdělily
- **14.3.1939** byl vyhlášen **Slovenský štát** a **15.3.1939** musel prezident Emil Hácha podepsat dokument o tom, že „osud českého národa vkládá do rukou německého vůdce“

PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

Vznik protektorátu

- **15.3.1939** začala německá vojska obsazovat české země a **16.3.1939** byl zřízen Protektorát Böhmen und Mähren
- oficiálně byl protektorát samosprávným územím Říše

- v čele stojí protektorátní prezident (Emil Hácha) a protektorátní vláda; zodpovídají se **říšskému protektorovi (Konstantin von Neurath)**
- protektorátní premiéři: **Rudolf Beran, Alois Eliáš, Jaroslav Krejčí, Richard Bienert**
- zástupcem říšského protektora byl státní tajemník **Karl Hermann Frank**
- veškeré politické strany byly zrušeny
- na správě státu se podíleli převážně čeští **kolaboranti** (ministr školství **Emanuel Moravec**)
- úředníci, kteří politicky nebo rasově nevyhovovali, byli odstraněni
- policie byla podřízena Gestapu

Odpor k okupaci

- český prostor měl být plně germanizován
- rasově vhodné obyvatelstvo mělo být převychováno, ostatní vyhlazeno; z 118 000 českých Židů přežilo jen 3000 (majetek zabaven)
- do podzimu 1939 lidé veřejně kladli odpor k okupaci
- převoz ostatků K. H. Máchy z Litoměřic do Prahy se stal národní manifestací
- 28.10.1939 proběhla národní demonstrace v Praze => smrt studenta medicíny **Jana Opletala**; jeho pohřeb se stal manifestací => nacisté reagovali **17.11.1939** uzavřením českých vysokých škol (popravy a odvoz studentů do koncentračních táborů) => 17. listopad byl prohlášen **Mezinárodním dnem studentstva**

- život v protektorátu: nedostatek potravin, přidělové lístky, nucené práce, dvojjazyčné nápisy, konfiskace zvonů, přejmenovávání ulic, preferování všeho německého, omezování kulturního a společenského života

Domácí odboj

- vzniklo několik domácí odbojových organizací: **Politické ústředí, Obrana národa, Petiční výbor Věrní zůstaneme**; všechny organizace se sjednotily do **Ústředního výboru odboje domácího (ÚVOD)**
- domácí odboj byl v kontaktu se zahraničním odbojem díky zpravodajským službám (nejvýznamnější osobnosti: **Josef Balabán, Václav Morávek, Josef Mašín**)
- komunisté působili nejprve v ilegaltě (kvůli paktu o neútočení mezi SSSR a NĚM), později v SSSR
- činnosti domácího odboje: sabotáže narušující výrobu, šíření ilegálních tiskovin, poškozování výrobních strojů, poškozování železnic a vojenských zásilek, heslo „pracuj pomalu“,

poškození elektrického a telefonního vedení, zatajování potravin, skrývání hledaných osob, pomoc partyzánům, teroristické akce

Reinhard Heydrich

- zastupující říšský protektor **Reinhard Heydrich** byl pověřen potlačením veškerého odboje v Protektorátu a urychlit řešení židovské otázky
- vyhlásil stanné právo (omezení občanských práv spojené s přísnými tresty) a zahájil vlnu zatýkání a poprav; domácí odboj byl rozprášen
- používal **politiku „cukru a biče“** (sociální výhody dělnictvu a brutální tresty nepřátelům)
- vojenská skupina **Antropoid** byla pověřena provést atentát na Heydricha; atentát provedl **27.5.1942 v Praze (Libeň) Jan Kubiš a Jozef Gabčík** => Heydrich zemřel 4.6.1942; atentátníci se ukrývali v Praze v kostele sv. Cyrila Metoděje, kde spáchali sebevraždu
- Heydricha nahradil zastupující říšský protektor **Kurt Daluege**
- na příkaz K. H. Franka byly jako odplata za atentát vypáleny obce Lidice (10.6.) a Ležáky (24.6.)
- muži zastřeleni a ženy a děti odvečeny do koncentračních táborů + další vlna poprav
- do roku 1944 se zformovaly partyzánské oddíly (1. Čs. partyzánská brigáda Jana Žižky)

Zahraniční odboj

- prezident Edvard Beneš odešel nejprve do Paříže a později do Londýna, aby odtud řídil Československý národní výbor, který organizoval zahraniční odboj
- vytvořena exilová vláda v čele s Janem Šrámkem (ministr zahraničí **Jan Masaryk**)
- čs. vojenské jednotky v zahraničí se proslavily hlavně jako výborní letci
- čs. prapor se pod vedením **gen. Karla Klapálka** vyznamenal v **bitvě u Tobruku r. 1941** (v Libyi)
- v ruském Buzuluku se formovaly čs. jednotky vedené **gen. Ludvíkem Svobodou**; jednotky se vyznamenaly v **bitvě o Sokolovo r. 1943** a v **karpatsko-dukelské operaci r. 1944**
- Beneš usiloval o poválečné spojení s SSSR
- na konferenci v Moskvě se Beneš dohodl se Stalinem na odsunu německého obyvatelstva z ČSR a na postoupení Podkarpatské Rusi SSSR

Slovenský štát

- Slovensko se stalo satelitem Německa; vojensky podporovalo Německo
- na Slovensku se vyvinul **klerofašismus** (na vládě se podílí velkou měrou církev)

- jediná povolená strana byl HSĽS
- prezident **Jozef Tiso**, předseda vlády **Vojtěch Tuka**
- armáda = **Hlinkovy gardy**
- Slovensko se zapojilo do procesu arizace a řešení židovské otázky
- proti režimu se vytvořila opozice tvořená pravicovým i levicovými politiky: **Ján Ursíny, Jozef Lettrich, Karol Šmidko, Gustáv Husák, Ladislav Novomeský**
- všichni se vyslovili pro obnovu společného státu (ČSR) a vytvořili **Slovenskou národní radu**, která měla připravit povstání
- velitelem **Slovenského národního povstání** byl **gen. Ján Golián**; centrem povstání byla Banská Bystrica; povstání propuklo **29.8.1944**; očekával se brzký příchod Rudé armády od Dukelského průsmyku; Rudá armáda se ale opozdila a povstání bylo utopeno v krvi
- v září 1944 zahájila Rudá armáda **karpatsko-dukelskou operaci** (přechod přes Dukelský průsmyk na východě Slovenska; krvavá vojenská operace)

Pražské povstání

- v dubnu 1945 osvobodila Rudá armáda s rumunskými jednotkami většinu Moravy
- západní Čechy osvobodila americká armáda vedená **gen. G. S. Pattonem** po **demarkační linii** (Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice), podle dohody s SSSR nesměli Američané osvobodit Prahu, aby si tak SSSR zajistil vliv v ČSR po válce
- **5.5.1945** propuklo v Praze národní povstání; v čele povstání stála Česká národní rada s **prof. Albertem Pražákem** (vůdce Pražského povstání)
- v Praze vznikaly barikády
- Němci ale měli v Čechách stále silnou moc i dost armády
- Pražské povstání podpořila armáda **gen. Andreje A. Vlasova (vlasovci)**; jednalo se o osvobozenickou armádu, která byla vytvořena z ruských válečných zajatců na německém území a spolu s Němci chtěli svrhnout Stalina i bolševický režim
- po těžkých bojích se **8.5.1945** dohodla Česká národní rada a vojenský velitel Prahy **gen. Karel Kutlvašr**, že německé jednotky mohou odejít do amerického zajetí
- Rudá armáda vstoupila do Prahy až **9.5.1945**
- poslední výstřely 2. sv. v. zazněly 11.5.1945 v Milíně u Příbrami

3. Světové dějiny (2. ½ 20. st.)

EVROPA PO ROCE 1945

Postupimská konference

- už na konferenci v Teheránu se Velká trojka dohodla, že každá z velmocí bude po válce ovlivňovat ty oblasti, jež osvobodí
- **17.7. – 2.8.1945** zasedala v německé **Postupimi** konference, jež měla vyřešit poválečné uspořádání Německa a Evropy (**USA – Herry S. Truman, VB – Clement R. Attlee, SSSR – J. V. Stalin**)
- závěry: **4 D** pro Německo (**denacifikace, demokratizace, demonopolizace a demilitarizace**); vznik 4 okupačních zón (VB, USA, FR, SSSR); vysídlení německého obyvatelstva z Polska a ČSR; hranice Polska posunuty na řeky Odra a Nisa

Norimberský tribunál (1945–1946)

- Mezinárodní soudní tribunál v Norimberku, který měl odsoudit válečné zločince
- souzeno 24 osob (12 trestů smrti)

Mírové smlouvy se satelity Německa

- s Itálií, Finskem, Maďarskem, Rumunskem a Bulharskem => mírová konference v **Paříži** (1946–1947)
- závěry: zákaz činnosti fašistických stran; omezení ozbrojených sil; reparace (jen Finsko zaplatilo vše); maďarská menšina ze Slovenska odsunuta nebude
- územní změny: SSSR si podržel Karelskou šíji od Finska; **Bulharsko získalo Jižní Dobrudžu**; Maďarsko postoupilo oblast kolem Bratislavy ČSR; Itálie postoupila Istrijský poloostrov Jugoslávii; Terst pod správou OSN; Libye, Etiopie a Somálsko získaly nezávislost

Vznik OSN

- její idea deklarována už při podpisu Atlantické charty
- bylo nutné vytvořit účinnou mezinárodní organizaci, která by mírovou cestou řešila spory států
- **podzim 1945** vstoupila v platnost charta OSN; první tajemník: norský politik **Trygve Lie**

Počátek studené války

- **studená válka** = období od 2. sv. v. do pádu SSSR, kdy SSSR a USA proti sobě stály ideologicky, hospodářsky a politicky a soupeřily o dominantní postavení ve světě

- často hrozily vojenské konflikty
- SSSR chtěl rozšířit svůj mocenský vliv; kapitalistické demokracie byly označeny za nepřátele komunismu
- W. Churchill při svém projevu v americkém Fultonu r. 1946 řekl: „**Od Štětína na Baltu k Terstu na Jadranu byla napříč světadílem spuštěna železná opona.**“
- vnímáno jako počátek **studené války** mezi demokratickým a komunistickým světem, který vedl k bipolárnímu rozdělení světa

Trumanova doktrína

- USA sledovaly s nelibostí sovětské snahy o šíření komunismu ve východní a střední Evropě a na Balkánu
- v Řecku propukla r. 1946 občanská válka mezi stoupenci komunismu a monarchie
- VB už nebyla schopna hospodářsky a vojensky Řecku pomoci; dále nedokázala vyřešit problém v Palestině a čelit národně-osvobozeneckému boji v Indii => hospodářské zhroucení VB (1946–1947) => VB předala iniciativu USA a OSN
- USA přijaly doktrínu prezidenta Trumana o **zadržování komunismu** = **Trumanova doktrína** (politika boje proti komunismu a jeho šíření)

Marshallův plán

- USA přišly s návrhem hospodářské a finanční pomoci Evropě za účelem její poválečné obnovy = **Marshallův plán** (americký ministr zahraničí **George Marshall**)
- původně mohly ČSR, Finsko i Polsko se souhlasem SSSR Marshallův plán přijmout, ale Stalin si uvědomil, že se také jedná o cestu, jak rozšířit americký vliv, a nakonec to těmto státům zakázal

Utváření sovětského bloku

- SSSR nabádal komunistické strany v ČSR, Polsku, Bulharsku, Rumunsku a Jugoslávii k utvoření **lidově demokratických režimů** (diktatura proletariátu, fakticky totalitní systém)
- do r. 1948 byly komunistické režimy vytvořeny ve všech státech
- počáteční roky vlád se spojovaly s čistkami ve vlastních řadách (odstraňování některých čelních politiků, kteří absolutně nesouhlasili se Stalinovými příkazy; např. Rudolf Slánský)
- docházelo k plné likvidaci všech politických stran a vykonstruovaným procesům s údajnými **třídními nepřáteli**
- v r. 1949 uzavřely socialistické státy RVHP

- čelní politici: **Georgi Dimitrov** (Bulharsko), **Mátyás Rákosi** (Maďarsko), **Boleslaw Bierut** (Polsko), **Klement Gottwald** (ČSR)

- **Josip Broz Tito** udržel Jugoslávii mimo vliv SSSR, neboť nechtěl plné podřízení SSSR => SSSR přestal hospodářsky spolupracovat s SFRJ; SFRJ byla socialistická, ale spolupracovala se Západem

Obnova Německa

- Západ se SSSR počítal se sjednocením německých okupačních zón; Západ chtěl demokratické uspořádání, ale SSSR socialistické

- VB nebyla schopna zásobovat svou okupační zónu; navrhla její spojení s americkou => USA souhlasí => → **1947 Bizonie**; 1948 připojena francouzská zóna (=> → **Trizonie**)

- USA připravují plán na vytvoření Západoněmeckého státu

- německý politik **Kurt Schumacher** přišel s **teorií magnetu**: cílem bylo vytvořit v západním Německu tak silné hospodářství a kvalitní životní podmínky, že to přitáhne i východní Německo

- **20.6.1948** provedena v Trizonii měnová reforma; nová měna byla nasazena i v Západním Berlíně => rozhořčení Stalina, který nařídil uzavřít přístupové cesty do Berlína = **berlínská blokáda** (červen 1948–květen 1949) => problém se zásobováním Západního Berlína => západní velmoci dodávaly potraviny a suroviny letecky („letecký most“); blokáda se stala neefektivní => SSSR s blokádou Berlína ustoupil

- v **květnu 1949** utvořena z Trizonie **Německá spolková republika (NSR; hl. m. Bonn; přidružený stát Západní Berlín; prezident Theodor Heuss; kancléř Konrad Adenauer)**

- SSSR reagoval v **říjnu 1949** vytvořením **Německé demokratické republiky (NDR; hl. m. Berlín; prezident Wilhelm Pieck, kancléř Otto Grotewohl)**

Vznik NATO

- západoevropské státy si uvědomují nutnost vojenské obrany proti SSSR => podepsána smlouva o hospodářsko-vojenské pomoci mezi zeměmi Beneluxu, FR a VB = **Západní unie**

- USA si však představovaly širší spolupráci => návrh na vznik **Severoatlantické vojenské smlouvy**; NATO vzniklo **1949**

- základní podmínka NATO: všechny členské státy musí vojensky pomoci napadenému členovi
(článek č. 5)

Napětí v USA i SSSR

- stárnoucí Stalin před svou smrtí r. 1953 už nikomu nedůvěřoval a všechny své spolupracovníky obviňoval z údajného spiknutí
- v USA rozpoutal senátor **Joseph McCarthy** štvavou kampaň s cílem odstraňovat politické protivníky i jejich sympatizanty pomocí toho, že je obviňoval z šíření komunismu
- McCarthy rozeštvával americkou společnost; nakonec byl zbaven senátorské funkce

ASIE v 2. ½ 20. st.

Čína

- po 2. sv. v. vypukla občanská válka => **kuomintang (gen. Čankajšek) X komunisté (Mao Ce-tung)**; vítězí komunisté; **1.10.1949** → **Čínská lidová republika**; Čankajšek prchl na Tchaj-wan
- SSSR vidí v Číně budoucí satelit, ale Čína byla příliš velká a relativně hospodářsky silná, než aby na to přistoupila => trvalá roztržka s SSSR
- **1951** Čína násilně obsadila do té doby nezávislý Tibet => dalajláma prchl do Indie

Zadní Indie

- Nizozemsko nechtělo uznat nezávislost Indonésie, ale po ozbrojeném konfliktu nezávislost muselo uznat v roce 1950 (prezidentem se stal **Ahmed Sukarno**)

- francouzský Vietnam se rozdělil na Severní Vietnam (komunismus; podpora SSSR a Číny; vůdce **Ho Či Min**) a Jižní Vietnam (demokracie; podpora USA) podél 17. rovnoběžky
- FR prohrála boj o své kolonie v Zadní Indii (nezávislost získala i Kambodža a Laos)

Indie

- o plnou nezávislost Indie na VB usiloval už před 2. sv. v. **Mahátma Gándhí** (prosazoval cestu nenásilí; nakonec byl zavražděn); to se podařilo až r. **1947**
- problém byl v náboženském rozdělení Indie: hinduisté a muslimové => 1947 spor mezi Indií a Pákistánem o **knížectví Džammú a Kašmír** => války (napětí trvá dodnes); území představuje strategický přechod do Číny; do sporů se ještě zapojila Čína

Korejská válka (1950–1953)

- po 2. sv. v. se Korea oddělila od Japonska a r. 1948 se rozdělila podél **38. rovnoběžky** na **Severní Koreu** (komunismus; prezident **Kim Ir-sen**; podpora Číny a SSSR) a **Jižní Koreu** (demokracie; prezident **Li Syn-man**; podpora USA)

- Severní Korea usilovala o sjednocení poloostrova => severokorejská armáda překročila r. **1950** 38. rovnoběžku a dobyla téměř celou Jižní Koreu => OSN v čele s USA (**gen. Douglas MacArthur**) zaútočila proti Severní Koreji => na pomoc Severní Koreji přišla Čína a SSSR => obě strany se zastavily na 38. rovnoběžce; situace byla patová => r. **1953** podepsaly obě strany příměří

Izrael

- už před 1. sv. v. sílí **sionistické hnutí** (dle hory Sion, sídlo krále Davida) usilující o návrat Židů do země zaslíbené

- snahy o vytvoření židovského státu na území Palestiny narážel na odpor VB (byla kolonizátorem) a arabských států

- když VB předala Palestinu OSN vyhlásil **David Ben Gurion 14.5.1948** vznik státu Izrael => okamžitý útok Egypta, Zajordánska, Iráku, Sýrie a Libanonu = **1. arabsko-izraelská válka** (1948–1949)

- SSSR usiloval o získání Izraele do své sféry vlivu, ale izraelská armáda porazila všechny arabské státy a přijala hospodářskou pomoc USA => SSSR podpořil egyptského prezidenta **Gamála Násira** v jeho protiizraelských plánech => odpor západních velmocí, které financovaly Násirův projekt výstavby Asuánské přehrady na Nilu => Násir se rozhodl znárodnit Suezský průplav => VB a FR přiměly Izrael k útoku na Egypt => **2. arabsko-izraelská válka** (1956–1957); Izrael rychle obsadil oblast kolem Suez; do situace se vložil SSSR a USA => hrozba velkého konfliktu => USA přiměly Izrael, aby svůj postup zastavil

- arabské státy se netajily snahou zlikvidovat Izrael => Izrael provedl preventivní opatření => **šestidenní válka** (3. arabsko-izraelská válka; 1967); pod vedením **gen. Moše Dajana** obsadila izraelská armáda **Golanské výšiny** (strategický přechod do Sýrie), Sinajský poloostrov, Jeruzalém a západní břeh Jordánu

- **4. arabsko-izraelská válka** (1967–1970); **opotřebovací válka**; preventivní přeshraniční útoky Egypta a Jordánska proti Izraeli; ztráty na obou stranách (větší na straně arabských států)

- **1973** zaútočil Egypt se Sýrií na Izrael během židovského svátku **Jomkipur** => **jomkipurská válka** (5. arabsko-izraelská válka)

- Izrael útok odrazil a izraelská premiérka **Golda Meirová** pohrozila jaderným útokem na arabské státy => USA vyzvaly Izrael k zastavení útoku a americký prezident **James Carter** zprostředkoval r. 1979 mír mezi Egyptem (prezident **Anvara Sádát**) a Izraelem (premiér **Menachem Begin**)

Válka v Perském zálivu

- r. 1979 byla zrušena v Íránu monarchie (šáh **Rezá Pahlaví**) a vlády se chopil nejvyšší duchovní představitel **ajatolláh Chomejní** (zavedl fundamentalistický náboženský režim s tvrdým bojem proti jinověrcům a s nenávistí ke všemu cizímu)
- **r. 1980** vypukla **válka mezi Íránem a Irákem** (1980–1988) o sporná pohraniční území; válka nepřinesla žádný výsledek, jen 1,5 mil. mrtvých
- USA pokládaly oblast Perského zálivu za sféru svého zájmu => podporují diktátorský režim iráckého prezidenta **Saddáma Husajna**, který stál ostře proti Íránu
- Husajn ale r. **1990** napadl Kuvajt (kvůli ropě) => **válka v Perském zálivu (1990–1991)**; OSN zaútočila pod velením **gen. Normana Schwarzkopfa** a r. **1991** Kuvajt osvobodila; Husajn nebyl schopen čelit moderním zbraním; americká armáda stála 25 km před Bagdádem, ale americký prezident **George Bush, st.** nařídil stažení americké armády
- Husajnov režim vyvrátily USA (prezident **George Bush, ml.**) při invazi r. 2003

USA V 2. ½ 20. STOLETÍ

- nebyvalý poválečný hospodářský rozvoj; přechod od výroby k poskytování služeb
- bohatnutí společnosti; vymizela téměř chudoba

Boj za občanská práva

- obrovská rasová nesnášenlivost (běloši X černoši); politika rasové segregace (oddělený vývoj – školy, autobusy, restaurace, hotely)
- prezident Harry Truman zakázal rasové rozdíly, ale veřejnost to nepřijala
- propagátor občanských práv pro černošské obyvatelstvo = **Martin Luther King** (prosazoval odpor cestou nenásilí; 1968 byl zavražděn)
- stoupencem rovnosti byl i prezident **John Fitzgerald Kennedy** (odstartoval kosmický výzkum; Neil Armstrong = 1. člověk na Měsíci 1969; SSSR: Jurij Gagarin = 1. člověk ve vesmíru 1961); 1963 byl Kennedy zavražděn v Dallasu
- rasovou diskriminaci zákonem zakázal až prezident **Lyndon Johnson** (prosadil volební práva černochoů; Johnson nastartoval i sociální politiku: podpora školství, zdravotní pojištění, bydlení pro chudé, odstraněna diskriminace přistěhovalců)

Válka ve Vietnamu (1965–1973)

- severní komunistický Vietnam usiloval o spojení obou zemí, ale USA reagovaly vojenskou pomocí Jižnímu Vietnamu; zabití amerických vojáků severovietnamskými partyzány rozpoutalo válku
- administrativy prezidentů Johnsona a **Richarda Nixon** se potýkaly s odporem Američanů a požadavky na ukončení války; válka nenesla úspěch pro USA (USA používaly chemické a biologické zbraně; Vietnamci kopali dlouhé podzemní tunely)
- USA dospěly k závěru nutnosti ukončit nákladnou a bezvýslednou válku; 1973 podepsán v Paříži mír
- 1975 obsazen Jižní Vietnam Severním Vietnamem

Politický vývoj od 70. do 90. let

- po aféře „Watergate“ se Nixon vzdal úřadu (najatí muži se vloupali do kanceláře demokratů v budově Watergate ve Washingtonu; prokázalo se, že byli najati republikány – špionáž)
- prezidenti: **Gerald Ford, Jimmy Carter**
- hospodářský propad USA po ropné krizi v 70. letech vyřešil prezident **Ronald Reagan** (označil SSSR za říši zla); vytvořil projekt hvězdných válek; obnovil armádní zbrojení v tempu, jež SSSR nebyl schopen ustát)
- prezident **George Bush st.**: čelí inflaci, rostoucí nezaměstnanosti, nedostatku financí a poklesu životní úrovně Američanů; další volby nevyhrál a byl nahrazen **Billem Clintonem**

JIŽNÍ AMERIKA v 2. ½ 20. st.

- poválečný hospodářský růst (dodávky potravin a surovin do válkou zničené Evropy)
- ze zemědělského kontinentu se stává zemědělsko-průmyslový kontinent
- diktátorské vojenské režimy

Argentina

- po válce se r. 1946 prosadil nacionalistický režim **Juana Dominga Peróna** (manželka Evita); prosadil sociální zákonodárství (odborníky, industrializace, hospodářské plánování); znárodnování surovinného bohatství; podporoval chudé vrstvy proti velkým pozemkovým vlastníkům (čímž si je znelíbil)
- rostoucí sociální napětí chtěl Perón vyřešit bojem proti církvi (obviňována z podněcování nepokojů a protistátní činnosti) => popudil si lid i armádu (přestali ho podporovat)

- Perón odešel do španělského exilu a v Argentině byla prosazena vláda zemědělské oligarchie, která znovu vyhrotila sociální problémy => ožívá perónistické hnutí, které opět r. 1973 dosadilo Peróna do prezidentského úřadu (zemřel 1974)

- moci se chopila **vojenská junta**, která chtěla hospodářský propad země řešit vojenskou expanzí na Falklandské ostrovy (patří VB); ARG počítala s tím, že VB nebude válčit o tak vzdálenou kolonii, ale premiérka **Margaret Thatcherová** („železná lady“) rozhodla o obraně a r. 1982 ostrovy dobyla zpět => pád vojenské junty v ARG

- USA sice oficiálně mnohé jihoamerické vojenské diktatury odsuzovaly, ale s většinou z nich spolupracovaly (Kolumbie, Venezuela, Paraguay)

Kubánská revoluce

- 1952 vytvořena na Kubě vojenská diktatura prezidenta **Fulgencia Batisty**

- proti jeho vládě stálo několik seskupení, především **Hnutí mládeže století** v čele s **Fidélem Castrem**; 26.7.1953 proveden ozbrojený útok, ale neúspěšně => Castro zatčen; hnutí přejmenováno na **Hnutí 26. července**

- po amnestii odjel Fidel s bratrem Raulem do mexického exilu, kde připravili ozbrojený převrat => vítězství v lednu 1959

- proti nové vládě F. Castra se postavily USA, které rozvázaly diplomatické styky s Kubou

- Castro nebyl komunista, ale po negativním postoji USA se spojil s SSSR a přijal ideologii marxismu-leninismu

Karibská krize (1962)

- spojenectví Kuby a SSSR vedlo k ideologickému střetu USA a SSSR => SSSR (**Nikita Sergejevič Chruščov**) rozhodl o umístění jaderných raket středního doletu na Kubu (snaha budovat raketovou základnu co nejblíže USA); USA reagovaly rozhodnutím o umístění raket v Itálii a Turecku a rozhodnutím o hospodářsko-politické bloádě Kuby

- Chruščov si ale uvědomil, že v případě války by nevyhrál, a nabídl stažení raket výměnou za garanci stávajícího postavení Kuby ze strany USA => USA souhlasily

- toto rozhodnutí napomohlo ke smetení Chruščova z čela SSSR; Kennedy byl také kritizován za to, že ustoupil SSSR

DEKOLONIZACE

Příčiny

- sílící národnostní hnutí; náboženský nacionalismus; koloniální správa byla nákladná

1. fáze (1945–1950)

- Jižní Asie a Přední Východ

2. fáze (1956–1975)

- Afrika
- 1956 dává nezávislost Francie Maroku, Tunisku a VB Súdánu
- Portugalsko odmítá odejít z Afriky => partyzánské války => 1975 nezávislost Angoly a Mosambiku
- 1961 nezávislost JAR na VB
- 1962 nezávislost Alžírsko na Francii (povstání)
- **rok 1960 = rok Afriky**

SOCIALISTICKÝ BLOK v 50. letech 20. st.

- 1953 zemřel J. V. Stalin => naděje na uvolnění režimu
- boje mezi Stalinovými nástupci o moc

NDR v roce 1953

- zvyšování cen potravin, snižování životní úrovně => odpor ke komunistickému režimu
- r. 1953 kolují fámy o uvolnění režimu => stávky dělníků
- NDR nebyla schopna stávky a odpor lidu potlačit => zásah sovětské armády
- **Walter Ulbricht** utužil komunistický režim (odmítal reformy; stalinista)

Polsko v roce 1956

- r. 1956 byl do čela KSSS zvolen **Nikita Sergejevič Chruščov**
- na 20. sjezdu KSSS odhalil Stalinovy zločiny a zkritizoval jeho režim => roste odpor ke komunistickým diktaturám v Polsku a Maďarsku
- poklidné protesty polských dělníků v Poznani r. 1956 byly krvavě potlačeny
- dva proudy komunistů: neostalinisté (odmítali reformy) a reformisté (byli nakloněni změnám, ale v duchu socialismu)
- stalinisté chtěli prosadit svou moc s pomocí sovětské armády, ale Chruščov podpořil reformisty a do čela Polska postaven proreformní **Wladyslaw Gomulka** (po svém nástupu však obnovil, s malými ústupky, diktaturu)
- výjimkou byl polský venkov: zachováno soukromé vlastnictví zemědělců a katolická církev si udržela privilegované postavení ve společnosti (v jiných státech byla utlačována)

Maďarsko v roce 1956

- v čele Maďarska stál **Mátyás Rákosi** (tajemník komunistické strany), ale premiérem byl **Imre Nagy**; Rákosi obvinil Nagyho z pravicového smýšlení a ten byl zbaven premiérské funkce => vzrůst odporu ke komunistickému režimu => SSSR rozhodl o odvolání Rákosiho z čela strany, aby se uklidnilo veřejné mínění
- lidé manifestací podpořili v Budapešti dělnické bouře v Polsku a požadovali dosazení Imre Nagyho do premiérské funkce (byl dosazen)
- **Ernö Gerö** jmenován tajemníkem strany (stalinista)
- rostoucí odpor lidu vedl k obavám komunistické strany z možnosti svrhnout režim => SSSR požádán o vojenskou pomoc
- Gerö odvolán z čela strany a nahrazen **Jánosem Kádárem**
- Nagy prosadil odsun sovětských vojsk, ale nestabilizoval napětí v zemi a situace přerůstala v násilí => SSSR připravuje novou vojenskou intervenci do Maďarska
- Imre Nagy vyhlásil vystoupení Maďarska z Varšavské smlouvy => Moskva pobouřena => odsouhlasení plánu na okupaci Maďarska
- USA pouze formálně odsoudily jednání SSSR; ani FR a VB se nechtěly angažovat (kvůli Suezské krizi)
- **operace „Vichr“** maďarské povstání v listopadu 1956 potlačila
- Kádár jmenován premiérem; Nagy popraven za protikomunistické povstání

SOCIALISTICKÝ BLOK v 60. letech 20. st.

Druhá berlínská krize (1958–1961)

- útěk východních Němců do Západního Berlína (hlavně příslušníci inteligence)
- Ulbricht usiloval o podřízení správy nad Západním Berlínem pod SSSR, ale Chruščov to nakonec odmítl a rozhodl o výstavbě betonové zdi, která rozdělí Berlín („**Berlínská zeď**“)
- časté snahy východních Berličanů o přelezení, ale smrt
- nejvýznamnější představitel Západního Berlína byl starosta Západního Berlína a pozdější kancléř NSR **Willy Brandt**

Chruščovův pád

- ostrá kritika Stalinova režimu
- Chruščov chtěl předstihnout americkou zemědělskou produkci (neúspěšně)
- SSSR podnikal lety do vesmíru (Gagarin), ale nepřijal nástup počítačů
- SSSR se orientuje na těžký průmysl na úkor výroby spotřebního zboží

- přesto Chruščov zahájil bytovou výstavbu, zvýšil starobní důchody
- Chruščov prosadil vliv SSSR na americkém kontinentě (Kuba), ale došlo ke zhoršení vztahů s Čínou (zastávala stalinistický kurz; **podpořila ji Albánie**)
- karibská krize otřásla Chruščovovým postavením => **Leonid Iljič Brežněv** (za podpory KGB) sesadil Chruščova
- Brežněv uzavřel s veřejností „společenskou smlouvu“ se základním heslem: „Vy nás necháte vládnout, a my vám za to dáme, co můžeme.“

Polská krize

- před Vánocemi r. 1970 zvýšila vláda ceny potravin => rozsáhlé protesty => vláda dala do stávkujících dělníků střilet => odpor Moskvy => Brežněv nahradil Wladislawa Gomułka **Edwardem Gierkem** a poskytl Polsku velkou finanční půjčku, potraviny a suroviny; ekonomické reformy a dočasné oživení ekonomiky

ROZPAD SOCIALISTICKÉHO BLOKU

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE)

- v Helsinkách probíhala v létě 1975 konference (KBSE), která se zabývala evropskou bezpečností, všestrannou spolupráci a humanitárními záležitostmi; účast evropských států, USA, Kanady a SSSR (i jeho satelity)
- KBSE došla k závěrům, které zdůraznily nedotknutelnost hranic, ekonomickou, technickou a vědeckou spolupráci a zajištění lidských práv a svobod
- **Brežněvova doktrína o omezené suverenitě sovětských satelitních států** (v socialistických zemích nesmí nastat přechod ke kapitalismu, jinak SSSR může vojensky zasáhnout)

Polská solidarita

- 1980 propuštění pracovníce v loděnicích v Gdaňsku => spolupracovníci ji podpořili => stávka vedená Lechem Walesou => dělnické bouře se rozšířily v celém Pobaltí => požadavky na vznik svobodných odborů, právo na stávku a odstranění cenzury => vláda souhlasí a vzniká nezávislý odborový svaz **Solidarita**
- Gierek odstoupil z čela strany a byl nahrazen **Wojciechem Jaruzelskim** (premiér; zrušil vše, co Solidarita vydobyla)
- Moskva byla pobouřena a zvažovala vojenský útok na Polsko, ale panovaly obavy ze ztráty vlivu nad důležitou zemí, která byla spojnicí s Německem

SSSR za vlády Gorbačova

- gerontokracie kolem Brežněva postupně vymírala („pětiletka pohřbů“)
- 1982 umírá Brežněv; jeho nástupci do 1985: **Jurij Andropov a Konstantin Černěnko**
- 1985 se nejvyšším tajemníkem KSSS stal **Michail Sergejevič Gorbačov**
- stav SSSR v 80. letech: úroveň rozvojové země; nízká životní úroveň obyvatelstva; jaderná velmoc; nevýkonný průmysl; zaostalé zemědělství; katastrofy (výbuch Černobylu, zemětřesení v Arménii, válka v Afganistánu 1979–1988); morální rozvrat společnosti
- Gorbačov zahájil **perestrojku** (hospodářská a politická reforma; kritika společenského dění; odmítání totalitního způsobu vlády) a **glasnost'** (politika informovanosti; veřejné diskuze o politických, hospodářských a společenských poměrech ve sdělovacích prostředcích)
- vládní špičky se bojí Gorbačovových reforem; obavy mají také vlády satelitních států
- v zahraničí prosazoval Gorbačov snížení napětí mezi velmocemi (omezení jaderného zbrojení)

Pád komunismu ve střední a východní Evropě

a) SSSR

- 1991 rozpad SSSR; v čele ruské federace **Boris Jelcin**; vznik SNS

b) Bulharsko

- listopad 1989 byl vůdce KSB **Todor Živkov** svržen **Petrem Mladenovem** (komunistický liberál); nakonec vítězství liberálů; prezidentem **Želju Želev**

c) Polsko

- leden 1989 zahájení vlády reformních komunistů => legalizace Solidarity => v červnu svobodné parlamentní volby => vítězství demokratických stran; prezidentem **Lech Walesa**

d) Maďarsko

- 1989 vláda liberálních komunistů nakloněných politickému liberalismu a tržnímu hospodářství; březen 1990 volby => vítězství demokratických stran

e) NDR

- režim **Ericha Honeckera** se nechtěl vzdát moci; lidé doufali v změny jako v Polsku a Maďarsku, ale režim odmítá => lidé prchají přes Maďarsko, Polsko a ČSFR do SRN
- na podzim 1989 byl Honecker nucen pod tlakem událostí rezignovat
- listopad 1989 pád Berlínské zdi; 3. 10. 1990 sjednocení NDR a NSR => SRN

f) Rumunsko

- prosinec 1989 protesty proti komunistické vládě v Temešváru => **Nicolae Ceausescu** dal povstání potlačit armádou => propuká občanská válka => povstání v Bukurešti => Ceausescu i

jeho žena odsouzena za zničení rumunského národa a rozvrat rumunského hospodářství k smrti
a popraveni

g) SFRJ

- **1991–1995 občanská válka** => rozpad federace
- národnostní, náboženské a hospodářské rozpory mezi jednotlivými zeměmi

4. České dějiny (2. ½ 20. st.)

ČESKOSLOVENSKO PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Struktura politické moci

- státní moc na osvobozených územích přebíraly **národní výbory**
- výrazně získala na vlivu komunistická strana; činnost agrární a lidové strany byla zakázána (podílely se na rozvratu státu před 2. sv. v.)
- plán Beneše na likvidaci malých politických stran, které fungovaly za 1. ČSR (parlament se nebyl schopen domluvit)
- vytváří se **lidově demokratický režim** => ČSR se dostává do sféry vlivu SSSR
- předseda vlády: **Zdeněk Fierlinger**
- **5.4.1945** přijat **košický vládní program**: potrestání kolaborantů (Němci a Maďaři); nová sociální opatření; změna zahraničně politické orientace země na SSSR
- parlament nebyl => zákonodárnou pravomoc měl prezident Beneš, který ji naplňoval pomocí **prezidentských dekretů**

Prezidentské dekrety

- 1) Dekret o národní správě Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců
- 2) Dekret o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů (Malý retribuční dekret)
- 3) Dekret o konfiskaci a rozdělení pozemkového majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců
- 4) Dekret o osidlování zkonfiskovaných pozemků (hlavně v pohraničí)
- 5) Dekret o prozatímním národním shromáždění a volbě do něj
- 6) Dekret o všeobecné pracovní povinnosti
- 7) Dekret o zrušení německých vysokých škol
- 8) Dekret o obnově čs. měny
- 9) Dekret o znárodnění bank, pojišťoven, hutí, dolů a podniků energetického a chemického průmyslu
- 10) Dekret o odsunu Němců, kolaborantů a zrádců (Velký retribuční dekret)

Zahraniční politika

- Beneš zdůrazňoval zahraniční orientaci na západní velmoci, ale nově prosazoval i spojení s SSSR (západní velmoci zradily před válkou)
- představa o ČSR jako o **mostu mezi západem a východem**; Beneš věřil v demokratizaci SSSR
- anexe Podkarpatské Rusi Sovětským svazem

- ministr zahraničí Jan Masaryk

Národnostní otázka

- Beneš si uvědomoval, že je nutné po válce zredukovat počet národnostních menšin v ČSR
- trvalé soužití Čechů, Slováků, Němců a Maďarů nebylo už možné => plán na odsun Sudetských Němců a Maďarů
- zůstat směli jen nekolaboranti, smíšená manželství a odborníci důležití pro chod průmyslu
- zpočátku násilný odsun (vraždy, násilí na Němcích); po Postupimské konferenci byl odsun řízen; Maďaři nakonec neměli být vysídleni a na příkaz Stalina museli zůstat na Slovensku
- zbylé obyvatelstvo bylo rozptýleno v pohraničí, aby se nemohlo shlukovat, žít svojí kulturou (děti nesměli ve škole používat rodný jazyk)

Znárodňování majetku

- nutnost obnovy průmyslu poškozeného válkou
- průmyslové podniky se dostávaly do rukou **národních správ** (národní správci)
- znárodnění velkých průmyslových podniků (pomocí prezidentského dekretu)

Parlamentní volby 1946

- drtivé vítězství komunistů v českých zemích; na Slovensku vítězí demokratické strany (62 %), KSS (30 %); celkově vítězí v ČSR komunisté => předsedou vlády **Klement Gottwald**

NÁSTUP KOMUNISMU K MOCI V ČSR

Hospodářská politika (1946–1948)

- **dvouletý plán hospodářské obnovy**: nutný rozvoj průmyslu
- zemědělství: plán na postupnou kolektivizaci pozemkového majetku; likvidace vlastnických práv na pozemkový majetek pro katolickou církev
- **hradecký program**: návrh na vyvlastnění veškeré zemědělské půdy nad 50 ha výměry
- majetek kolaborantů, zrádců, Němců a Maďarů byl vyvlastněn
- po válce ztratilo ČSR odbytiště tradiční průmyslové produkce (textil, sklo, porcelán) => nutnost orientace na státy východního bloku => orientace na těžký průmysl => nevysoké nároky východních trhů zbrzdilo technologický vývoj čs. průmyslu
- ČSR pod nátlakem SSSR muselo odmítnout Marshallův plán => závislost ČSR na SSSR

Politická nestabilita na podzim roku 1947

- od léta 1947 vážné zásobování => snížení množství potravin => vydávány na vše přidělové lístky => rozšířil se černý trh
- komunisté přišli s návrhem **milionářské dávky** (zdanění majetku převyšující 1 mil. Kčs)
- politické provokace: **krčmaňský případ** (nekomunističtí ministři obdrželi balíčky s výbušninami; zjistilo se, že je zaslalo místní komunistické vedení z Krčmaně u OL); **mostecká aféra** (bez důkazů byli obviněni ze špionáže funkcionáři národně socialistické strany); **slovenské spiknutí** (obvinění Demokratické strany Slovenska z údajného protistátního spiknutí)

Únor 1948

- komunisté ovládají policii a státní bezpečnost => odpor nekomunistických ministrů => 20.2.1948 podali demisi Benešovi (čekali, že ji nepřijme, nebo sestaví úřednickou vládu)
- komunisté mají většinovou podporu lidových vrstev; pod kontrolou mají komunisté většinu podniků, kde vznikají ozbrojené lidové stráže (**lidové milice**)
- 21.2.1948 komunistická demonstrace na Staroměstském náměstí v Praze
- 24.2.1948 celostátní generální stávka
- **25.2.1948** přijal unavený Beneš (pod tlakem komunistů) demisi 12 nekomunistických ministrů; Gottwald pouze doplnil vládu o komunistické ministry => „**vítězný únor**“ (legální převzetí moci)
- Jan Masaryk byl 10.3. 1948 nalezen mrtev na nádvoří Černínského paláce
- Beneš chtěl abdikovat hned po „únoru“, ale Gottwald jej přesvědčil, aby setrval ve funkci do podpisu nové ústavy; Beneš ji nepodepsal a 2.6.1948 abdikuje
- 1948 prezidentem zvolen Klement Gottwald a předsedou vlády **Antonín Zápotocký**
- **9.5.1948** přijata nová ústava, dle níž se ČSR stala lidově demokratickým státem (hlavní moc má pracující lid; „vláda jedné strany“)

ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1948–1968

- ČSR se plně dostalo do sféry sovětského bloku; obeháno „železnou oponou“
- vnitřní politika ČSR se plně podřizovala přáním SSSR

Metody komunistů k udržení moci

- perzekuce odpůrců komunismu, či pokud byli spjati s prvorepublikovým režimem => vězení, těžké práce v uranových dolech, diskriminace, ztráta zaměstnání, popravy

- vykonstruované procesy: **gen. Heliodor Píka** (popraven), poslankyně **JUDr. Milada Horáková** (popravena)
- likvidování i členové KSČ (obvinění z údajných spiknutí proti KSČ): např. **Rudolf Slánský**
- velkým nebezpečím pro režim byla katolická církev; 70 % lidí bylo věřících => měla velký vliv; režim se je snažil přesvědčit ke spolupráci (bez úspěchu) => poté zakazovány církevní obřady a činnost; kněží a vysocí církevní představitelé uvěznění
- vykonstruované procesy s kněžími (farář Josef Toufar z Číhoště)

Hospodářství v 50. letech

- do r. 1955 plné prosazení kolektivizace zemědělství (zlikvidováno soukromé zemědělství) => vznik JZD a státních statků => odpor rolníků
- v průmyslu prosazen hlavně těžký průmysl (zbrojní) <= SSSR počítal s 3. sv. válkou
- **měnová reforma 1953**

Ideologie a kultura doby

- nutnost odbourat poslední zbytky demokracie
- rozhodující je původ člověka (**dělnický**); kádrování
- **socialistický realismus**
- mění se pohled na dějiny (Masaryk a Beneš jsou haněni a nesmí se o nich učit; nejvýznamnější je 1. dělnický prezident K. Gottwald); redukce počtu hodin dějepisu (učí se hlavně dějiny SSSR, 2. sv. válka a současnost)
- začíná zkušební provoz televize
- 1955: 1. celostátní spartakiáda (ideologické využití)
- ČSM = čs. svaz mládeže; Pionýr; Jiskra
- ve školách zdarma pomůcky; zdarma zdravotnictví; nízké ceny v obchodech; podpora mateřství a mladých lidí; 100 % zaměstnanost

Odstranění kultu osobnosti

- odkrytí kultu osobnosti Stalina N. S. Chruščovem otřáslu pozicí i čs. komunistických představitelů (Zápotocký, Novotný); v 1/2 50. let odkrývány i zločiny z Gottwaldovy éry
- **Antonín Novotný** (prezident 1957–1968; 1. tajemník KSČ; stalinista; neoblíbený) prosazoval utužení režimu
- 1960 přijata socialistická ústava => ČSSR

Pražské jaro

- po likvidaci soukromého vlastnictví a naprostém utužení moci KSČ ustoupila vláda v otázce represivního uplatňování své moci vůči obyvatelstvu
- ekonomika však nestačila konkurovat Západu (zaostalost technologií, převážně těžký průmysl) => hospodářská krize 1961–1964 (nedostatek potravin; nutnost odbourat pětileté plány a nahradit je jednoletými) => nutnost reformy hospodářství => liberalizace centrálně řízené ekonomiky (s prvky tržních principů; dát iniciativu jednotlivým podnikům a omezit centrální rozhodování vlády); představitel ekonomické reformy = **Ota Šik**
- u moci stalinistický režim **Antonína Novotného** => v lednu 1968 zbaven funkce 1. tajemníka KSČ a nahrazen proreformním **Alexandrem Dubčekem**; zrušena cenzura
- prosazována demokratizace KSČ => sílí moc reformních komunistů
- budování „**socialismu s lidskou tváří**“ (zachování socialismu s demokratickými prvky)
- požadavky společnosti: řešení sociálních otázek (mzda, bydlení), náboženská svoboda, kulturní svoboda, rehabilitace obětí represí
- v březnu 1968 nahrazen Antonín Novotný v prezidentské funkci **gen. Ludvíkem Svobodou**
- **akční program KSČ: liberalizace hospodářství, kontakty se Západem, politická pluralita (KAN = klub angažovaných nestraníků), socialismus s lidskou tváří**
- Češi usilují o demokratizaci politiky a vytvoření pluralitního politického systému; Slováci usilují o federalizaci státu (cítí se stále utlačováni)
- období od ledna do srpna 1968 = „**pražské jaro**“ = období demokratizace společnosti v ČSR
- reformní proud stále více sílí a společnost směřuje k demokratizaci (politická diskuze, odstranění cenzury, příprava demokratických voleb); SSSR se obává změn v ČSR (obava ze ztráty ČSR = hospodářsky nejdůležitější část socialistického bloku)
- konzervativní komunisté (**Vasil Biľak, Drahomír Kolder a Alois Indra**) požádali Brežněva o „bratrskou ochranu před připravovanou kontrarevolucí“ (vedení KSČ o tom nevědělo)
- Brežněv svolal do Drážďan a Varšavy představitele komunistických stran východního bloku a obvinil ČSR z přípravy kontrarevoluce (**Rumunsko a Albánie podporovaly ČSR**)
- na přelomu července a srpna proběhlo v Čierné nad Tisou cvičení vojsk Varšavské smlouvy (fakticky se jednalo o přípravu na okupaci)
- **21.8.1968** vpád vojsk Varšavské smlouvy (SSSR, BLR, MLR, PLR, NDR) do ČSR (Rumunsko to odsoudilo)
- vrcholní představitelé státu zatčeni a odvezeni do SSSR; KSČ okupaci odsoudila

ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1968–1989

Okupace Československa

- obyvatelé ČSR sice nekladli přímý odpor, ale s okupantskou armádou nespolupracovali
- cizí vojáci byli v šoku, protože nenašli zemi, v níž probíhá kontrarevoluce
- 22.8.1968 se konal mimořádný sjezd KSČ v Praze (Vysočany) = **vysočanský sjezd**, kde byla odsouzena zahraniční intervence

Moskevský protokol

- čs. delegace (A. Dubček) musela jednat v Moskvě pod nátlakem o nastalé situaci => **moskevský protokol**, kterým se KSČ zavazovala ke spolupráci a k plnění požadavků intervenčních zemí => zastavení obrodného procesu pražského jara

Počátky normalizace

- prezident L. Svoboda se měl stát nástrojem utužení režimu
- ČSR a SSSR uzavřely **smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk na území ČSR** (legalizace okupace země); **pobývalo u nás do r. 1991 75 000 sovětských vojáků**
- 1.1.1969 vytvořena **federace**
- utužení vlády KSČ (neostalinismus)
- prvním výrazným odporem proti srpnovým událostem bylo sebeupálení studenta **Jana Palacha** v Praze **16.1.1969**; další se pak upálil student **Jan Zajíc** (**25.1.1969**)
- v dubnu 1969 byl Dubček odvolán z čela KSČ a nahrazen **Gustávem Husákem**
- přelom 60. a 70. let zahájil období **normalizace poměrů ve společnosti**
- komunisté i nekomunisté, kteří se zapojili do pražského jara a projevíli demokratické myšlení, byli perzekuováni => ztráta zaměstnání, společenská degradace, nemožnost dětí dostat se na střední a vysoké školy
- období Pražského jara bylo označeno za kontrarevoluci a sovětská intervence za bratrskou pomoc („**Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti**“ – stranický dokument)
- po srpnu 1968 rozsáhlá emigrace Čechoslováků do zahraničí (3/4 mil. lidí)
- KSČ si uvědomovala, že pro udržení klidu ve společnosti je nutné zajistit přijatelné sociální podmínky lidí

Socialistická kultura

- veškerý společenský a kulturní život podřízen zájmům KSČ (rozhlasové a televizní vysílání; divadelní a literární tvorba) => konzumní styl života (lidé rezignovali na cokoliv)

70. léta v Československu

- výrazné hospodářské zaostávání socialistického bloku za západním světem
- svět poznává (i špičky socialistických států), že moc socialismu je neudržitelná; M. S. Gorbačov odstartoval r. 1987 **perestrojku**
- v ČSSR lidé nemohou projevit vlastní názor a iniciativu => lidé se uchylují k rezignaci a konzumnímu stylu života
- v ČSSR nejsou dodržovány závěry KBSE (1975) o lidských právech => **Václav Havel, Pavel Kohout a Zdeněk Mlýnář** sestavili dokument, kterým byly kritizovány poměry v ČSSR = **Charta 77** (kdo Chartu podepsal, byl perzekuován, uvězněn nebo politicky stíhán)
- KSČ iniciovala vznik **Anticharty** (dokument, který názorově stojí proti Chartě 77), ale Chartu tím jen zviditelnili

Krise režimu

- KSČ si uvědomuje bezvýchodnost hospodářského režimu (plánování) a blížícího se kolapsu a společenské nespokojenosti (premiér **Lubomír Štrougal**); ekonomické zaostávání za západním světem; M. S. Gorbačov odstartoval r. 1987 **perestrojku**
- novým tajemníkem KSČ se stal konzervativně smýšlející **Miloš Jakeš**
- od r. 1988 začínají narůstat veřejné protesty a demonstrace proti vládě KSČ, se kterými si režim přestává vědět rady (bez použití násilí)
- pro demonstrace posloužily významné dny (výročí upálení Jana Palacha, okupace 1968, vznik ČSR)
- 9.11.1989 padla berlínská zeď
- **17.11.1989** demonstrace na Národní třídě v Praze brutálně potlačena => šíří se demonstrace po celém ČSSR => vláda zvažuje vojenský zásah, ale nakonec se vzdává moci a dovolí na její participaci i **Občanskému fóru** (zástupci demokratických politiků)
- OF požaduje: zrušení článků ústavy o totalitní moci, o ideologii marxismu-leninismu a přípravu voleb prezidenta
- osobnosti: **Václav Havel, Alexander Dubček, Petr Pithart, Marián Čalfa**
- 10.12.1989 odstoupil z funkce prezidenta republiky Gustáv Husák
- 29.12.1989 prezidentem demokratického Československa zvolen Václav Havel
- „**Sametová revoluce**“

ČESKOSLOVENSKO PO ROCE 1989

Vnitropolitický vývoj

- a) politické změny:** zrušení StB, propuštění politických vězňů, vznik nových politických stran, otevření hranic na Západ, svobodné volby
- b) ekonomické změny:** tržní hospodářství, soukromé podnikání, cenu zboží určuje nabídka a poptávka, restituce majetku, privatizace státního majetku (kupónová privatizace!)
- c) změny v mezinárodních vztazích:** odchod sovětských vojsk, vystoupení z Varšavské smlouvy a z RVHP, aspirace na členství v NATO (1999) a EU (2004)
- d) změny v každodenním životě:** roste životní úroveň, mizí fronty na spotřební zboží, možnost pracovat v zahraničí, mizí cenzura, svoboda náboženského vyznání, svobodná volba studia

Rozpad Československa

- **pomlčková válka**
- nový název státu: **Česká a Slovenská Federativní Republika (ČSFR)**
- volby v červnu 1992: v českých zemích vítězí ODS a KDU-ČSL, na Slovensku HZDS (Vladimír Mečiar)
- 1.1.1993 rozpad ČSFR; prezident Václav Havel

Česká republika v 90. letech 20. století

- **osobnosti české politiky:** Václav Klaus, Miloš Zeman
- **problémy nového státu:** nekonkurenceschopnost průmyslu, „tunelování“ státního majetku, osobní prospěchářství v politice, roste zadluženost státu, zaměstnanecké stávkové, roste inflace a nezaměstnanost, rostou životní náklady, roste kriminalita, korupce a daňové úniky, neefektivní práce soudů a úřadů

Česká republika na přelomu 20. a 21. století

- r. 1999 vstup do NATO (32 členů k r. 2024)
- r. 2004 vstup do EU (27 členů k r. 2024)